

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Форма навчання: денна

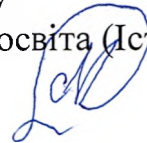
Кафедра: суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**ВИВЧЕННЯ ЖІНОЧОГО ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ В ШКІЛЬНОМУ
КУРСІ ІСТОРІЇ НА ЗАСАДАХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ**

Виконала магістрантка 2 курсу
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Коврига Лілія Вікторівна

Науковий керівник: **Гринчишин Оксана Мирославівна**,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Гуменюк Анна Миколаївна**,
кандидат філософських наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЖІНОЧА ІСТОРІЯ ЯК ІСТОРИЧНА ФЕМІНОЛОГІЯ..	7
1.1 Становлення жіночої історії як самостійної галузі знань.....	7
1.2 Аналіз українських фемінологічних досліджень.....	23
1.3 Відображення жіночого історичного досвіду в шкільних підручниках історії.....	32
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЖІНОК.....	43
2.1 Дослідницький підхід як методологія вивчення історії.....	43
2.2 Організація проєктного навчання.....	50
2.3 Потенціал усної історії в дослідженні жіночого досвіду.....	57
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Жіночий історичний досвід є надзвичайно актуальною темою для досліджень в контексті сучасного суспільства, що визнає важливість різноманітних голосів та перспектив. Розуміння жіночого досвіду та внеску жінок у минуле допомагає збагатити історичну науку, розкриваючи раніше невидимі аспекти соціокультурного життя. Ця тема не лише дає можливість відновити справедливість та визнання жіночої ролі в історії, але й розширює наше розуміння гендерної динаміки та взаємозв'язку між історичними процесами та життєвими шляхами жінок. Дослідження жіночого історичного досвіду є важливим для формування більш повного та різноманітного історичного наративу, який відображав би всю гаму голосів та досвіду різних соціальних груп. Вивчення ролі та досвіду жінок у минулому суспільстві також набуває все більшого значення в змісті сучасної історичної освіти.

Ступінь дослідженості проблеми. Серед провідних дослідників жіночих студій в Україні – О. Маланчук-Рибак, яка представила глибоку історіографічну частину монографії, присвячену жіночому руху в Західній Україні [27] та О. Кісь, яка запропонувала свої історіографічні візії [19]. Дослідженню жіночого досвіду присвячені також публікації Г. Ткаченко, Л. Буряк, В. Галаган, О. Чуєнко, К. Двірної, О. Лябур. Наприклад, Г. Ткаченко аналізує праці суспільствознавців щодо становища жінок у суспільстві, приділяючи більше уваги минулим епохам. Науковий доробок Л. Буряк присвячений історії жіноцтва другої половини XIX ст. К. Двірна зосереджена на основних проблемах історіографії та методології вивчення жіноцтва України [7]. У своїх публікаціях О. Лябур розглядає радянську історіографію історії жінок в Україні у 1920-1930-ті роки [25].

Метою є розгляд актуальності та значущості вивчення жіночого історичного досвіду, з'ясування ключових методологічних підходів до аналізу жіночої історії, аналіз сучасного стану історіографічних досліджень у цій

галузі та виявлення основних тематичних напрямів досліджень й перспектив подальшого розвитку цієї наукової галузі в Україні.

Аналізуючи історію, ми розуміємо, що історія жінок – це не лише додаткова грань загальної картини минулого, але й ключ до кращого розуміння соціокультурних та політичних трансформацій. Однак, проблема недостатньої уваги до цієї теми залишається актуальною [3]. Як зазначає Т. Орлова, в сучасних історіографічних дослідженнях відчувається відсутність комплексного підходу до жіночого досвіду та ролі жінок у суспільстві. Більшість досліджень, зокрема, спрямовані на минулі епохи, а ті, що стосуються сучасності, зазвичай обмежуються аналізом соціально-економічних аспектів проблем жіноцтва, залишаючи осторонь роль жінок у суспільно-політичній діяльності [31].

Недостатня кількість наукових праць, присвячених жіночому досвіду та ролі жінок в історії України, підкреслює необхідність більш глибокого та всебічного дослідження цієї проблеми. Автори значної частини публікацій здебільшого обмежуються розглядом певних періодів чи аспектів жіночого життя, залишаючи без уваги багатогранність цієї теми. Зокрема, можемо спостерігати, як в опублікованих працях відображено історії жінок періоду до ХХ ст. Натомість часто залишається за межами аналізу «жіноча» тематика радянського періоду та сучасності.

Варто також звернути увагу на необхідності активізації та розвитку мультидисциплінарного підходу у дослідженні жіночого історичного досвіду. Для розвитку цієї дослідницької галузі важливими є популяризація історії жінок та підтримка відповідних ініціатив й проєктів за допомогою фінансування досліджень і організація наукових заходів. Для популяризації історії жінок та стимулювання інтересу до цієї теми неабияке значення відіграє широке використання різноманітних медіа-платформ.

Отож, історія жінок і жіночий досвід є важливою складовою історичного наративу, яка допомагає краще зрозуміти суспільні процеси та події. У зв'язку з цим розвиток історіографії жіночих студій потребує системного,

комплексного підходу та спільних зусиль від усіх зацікавлених сторін. Незважаючи на певний прогрес у дослідженні цієї теми, історіографія жіночих студій залишається недостатньою та потребує більшої уваги та розвитку. Щоб зробити крок вперед у цьому напрямку, необхідно стимулювати проведення нових досліджень, розвивати мультидисциплінарний підхід, популяризувати історію жінок та підтримувати наукові ініціативи. У такий спосіб можна створити більш повне та об'єктивне розуміння ролі жінок у минулому та сучасності.

Об'єкт дослідження: історична фемінологія.

Предмет дослідження: застосування дослідницьких технологій під час вивчення історії жінок у шкільному курсі новітньої історії.

Мета дослідження: визначення й теоретичне обґрунтування дидактичних засад застосування дослідницьких технологій під час вивчення історії жінок у шкільному курсі новітньої історії [33].

Реалізація цієї мети зумовила постановку і вирішення таких взаємопов'язаних **завдань:**

1. На основі вивчення наукової літератури актуалізувати концептуальні засади історичної фемінології.
2. Дослідити історіографічний аспект проблеми.
3. Здійснити контент-аналіз підручників історії для 10-11 класів на предмет відображення в них жіночого історичного досвіду.
4. Обґрунтувати актуальність використання дослідницьких технологій на уроках історії в старших класах.
5. Описати досвід застосування дослідницьких технологій під час вивчення історії жінок у старших класах.

Методи наукового дослідження.

а) теоретичні – аналіз і синтез наукових джерел із теми дослідження, аналогія, порівняння, систематизація, узагальнення, застосовані під час вивчення наукової літератури з метою актуалізації концептуальних засад

історичної фемінології;

б) емпіричні – анкетування, тестування, спостереження, бесіда, складання й аналіз завдань, що використовуються для дослідження сучасного стану застосування дослідницьких технологій під час вивчення жіночого історичного досвіду; контент-аналіз шкільних підручників історії.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні дидактичних засад застосування дослідницьких технологій під час вивчення історії жінок у шкільному курсі новітньої історії.

База проведення дослідження. Дослідницьку роботу було проведено на кафедрі суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та у Грицівському ВПУ № 38.

Апробація дослідження. Основні положення й результати дослідження були представлені:

– у тезах доповіді «Жіночий історичний досвід як предмет досліджень» та опубліковані у збірнику матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 13 травня, 2024 р.);

– у виступі «Відображення жіночого історичного досвіду в шкільних підручниках історії» на VI-му науково-практичному семінарі «Компетентнісний вимір шкільної освіти в умовах Нової української школи» (Хмельницький, 26 листопада 2024 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменувань). Основний зміст дипломної роботи викладено на 63 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЖІНОЧА ІСТОРІЯ ЯК ІСТОРИЧНА ФЕМІНОЛОГІЯ

1.1 Становлення жіночої історії як самостійної галузі знання

Жіноча історія — це відносно нова, але важлива галузь історичних досліджень, яка фокусується на вивченні соціальних, культурних, економічних і політичних ролей жінок у різні періоди історії. Її мета — доповнити та розширити традиційний історичний наратив, у якому жіночі досягнення та досвід часто були або повністю ігноровані, або маргіналізовані [11].

Ця галузь почала активно розвиватися у другій половині ХХ століття під впливом феміністичного руху, що прагнув не лише здобуття прав для жінок, але й перегляду того, як історія розглядає жіночий досвід. Жіноча історія вивчає, як жінки взаємодіяли з соціальними структурами, впливали на культурні процеси, брали участь у політичній діяльності та долали різноманітні бар'єри, зумовлені гендерними стереотипами.

На відміну від біографічного підходу, який часто зосереджується на окремих видатних жінках, жіноча історія прагне висвітлити життя та досвід пересічних жінок, а також їхній внесок у суспільство, часто у сфері повсякденного життя, праці, сім'ї та громади.

Традиційна історія зазвичай описує події, пов'язані з діяльністю видатних особистостей — здебільшого чоловіків — у сферах політики, війни, економіки та науки. Такий підхід концентрується на діях держав, монархів, військових кампаніях і дипломатії, тоді як соціальні, культурні та гендерні аспекти часто залишаються поза увагою [26].

Жіноча історія ставить собі за мету виправити цей дисбаланс і показати, що жінки не лише були учасницями історичних процесів, але й мали значний

вплив на їх перебіг. Вона розглядає такі аспекти, як:

- Внесок жінок у сімейне життя, виховання дітей, економічні структури.
- Участь у соціальних та політичних рухах, боротьбі за рівні права та можливості.
- Трансформація гендерних ролей в різні історичні періоди.

Така зміна фокусу дозволяє відобразити більш повну картину суспільного розвитку, де жінки не просто пасивні спостерігачі, а активні учасниці історичних процесів. Жіноча історія також аналізує, як патріархальні суспільні структури обмежували або формували можливості для жінок та як ці обмеження змінювались протягом часу.

Одним із ключових факторів, які сприяли розвитку жіночої історії, стала феміністична критика традиційної історіографії. Феміністські історики стверджували, що історія, як наука, була створена переважно чоловіками і для чоловіків, тому її методологія і предметний підхід залишали поза увагою величезні пласти соціального досвіду, пов'язаного з жінками [6].

Жінки часто залишались невидимими в історичних наративах, і їхня роль у суспільних, політичних, культурних процесах не розглядалася як значуща. Це призвело до того, що історія стала неповною і не враховувала важливі соціальні аспекти.

Традиційна історіографія часто ґрунтується на патріархальних уявленнях про суспільство, де чоловіки займають домінуючі ролі, а жінки розглядаються як підлеглі, другорядні чи навіть пасивні фігури.

Традиційна історія не приділяла достатньої уваги альтернативним соціальним ролям і досвіду жінок, не досліджувала важливі аспекти жіночої праці, освіти, творчості, що призвело до викривленого уявлення про минуле.

Феміністична історіографія запропонувала новий підхід, який не тільки враховує жіночий досвід, але й вивчає, як самі історичні події та соціальні структури впливали на різні групи жінок. Вона звертається до більш широкого кола джерел, включаючи особисті листи, щоденники, усні історії, які

дозволяють відтворити повсякденне життя жінок та їхню роль у суспільстві.

Історичні джерела античності, середньовіччя та ранньомодерного періоду переважно концентрувалися на політичних подіях, війнах та діях чоловіків, часто зводячи жіночу роль до другорядної чи незначущої. Однак уже в класичних історичних творах можна знайти окремі згадки про жінок, хоча їхній внесок рідко висвітлювався систематично або повноцінно. У працях Геродота, Плутарха та Тацита жінки переважно зображувалися у контексті політичних інтриг, родинних зв'язків або як фігури, що мали вплив на чоловіків, проте їхня діяльність не сприймалася як самостійний історичний фактор [13].

Наприклад, Геродот згадував про участь жінок у політичному житті стародавнього Єгипту, а Плутарх вважав, що жінки можуть бути моральними взірцями, однак переважна частина уваги була зосереджена на їхній ролі в домогосподарстві або на тому, як їхні дії впливали на чоловіків. Ці ранні згадки часто залишалися винятками і були радше епізодичними, що свідчить про мінімальний інтерес до висвітлення жіночого досвіду в контексті ширшого соціально-політичного розвитку [40].

У середньовічній історіографії жінки з'являються як королеви, святі або дружини видатних правителів. Наприклад, у хроніках західноєвропейських літописців можна знайти згадки про королеву Елеонору Аквітанську чи Жанну д'Арк, однак ці постаті були висвітлені через призму політичної значущості або релігійної ідеології. Отже, ранні історичні твори відображали переважно чоловічий досвід і не давали повної картини життя жінок або їхньої участі в історичних процесах [39].

Історія жінок як окрема академічна дисципліна почала формуватися лише у XX столітті під впливом змін у соціальному та культурному контексті. Одним із ключових факторів стало піднесення феміністичного руху, який розпочався в кінці XIX століття і здобув активну фазу у XX столітті. Жінки почали боротися за свої політичні, соціальні та економічні права, такі як право на освіту, рівну оплату праці, участь у виборах і громадському житті. Ці

процеси сприяли усвідомленню того, що жінки не лише були пасивними спостерігачами, але й відігравали активну роль в історичних змінах.

У другій половині ХХ століття, в умовах активної боротьби за права жінок, постала потреба переглянути історичну науку та вивчити роль жінок у суспільстві з точки зору їхнього власного досвіду. Водночас розвиток соціальних наук, таких як соціологія та антропологія, відкрив нові можливості для вивчення повсякденного життя, включаючи жіночий досвід, який раніше залишався поза межами історичних досліджень. Ці науки акцентували увагу на структурних аспектах суспільного життя, таких як сім'я, праця, освіта, що дозволило побачити, як гендерні відносини впливали на соціальний порядок. Соціальні й культурні зміни середини ХХ століття, зокрема, поява нових соціальних рухів, таких як рух за громадянські права, боротьба за права меншин, а також хвиля деколонізації, спонукали до розширення історичного дискурсу. Історики почали переглядати традиційні уявлення про минуле, вимагаючи врахування раніше замовчуваних груп, до яких належали й жінки. Виникла необхідність створити новий наратив, який би враховував багатогранний досвід жінок та їхній вплив на історичні події [46].

Жіноча історія почала формуватися у рамках соціальної історії, що акцентувала увагу на повсякденному житті звичайних людей, включаючи робітничий клас, селянство, національні меншини та жінок. Одним із ключових завдань соціальної історії стало дослідження умов життя та праці цих груп, їхніх стосунків із суспільством і державою. Перші спроби документування жіночого досвіду розпочалися в 1960-70-х роках і були пов'язані з розвитком феміністичних досліджень у західних країнах [5].

Одним із перших прикладів такого підходу стало вивчення праці жінок у промислових центрах Європи та США під час індустріалізації. Жіночий досвід був частиною загальної картини робітничого класу, однак він відрізнявся через специфіку гендерних ролей. Це дослідження дало змогу показати, як жінки працювали на фабриках, долали гендерну дискримінацію,

намагалися поєднати роль матері та робітниці.

Крім того, вивчення соціальних рухів, таких як суфражизм, дало змогу історикам побачити жінок як активних учасниць політичних змін. Жінки почали вимагати права голосу, рівності в освіті та на ринку праці, що призвело до суттєвих змін у суспільстві. Поява праць, присвячених суфражисткам, таких як «Жінки, які боролися за право голосу», стала важливим кроком у розвитку жіночої історії [47].

Поступово жіноча історія розвивалася як окремий напрямок в історичній науці, що звертав увагу на дослідження тих аспектів життя, які раніше не були частиною історичного дискурсу. Ці перші дослідження зосереджувалися на тому, як жінки жили, працювали, боролися за свої права і створювали свої культурні та політичні ініціативи, і стали основою для подальшого розвитку цієї галузі історіографії.

Таким чином, витоки жіночої історії можна простежити у поступовому розвитку від згадок про жінок у класичних текстах до систематичних академічних досліджень жіночого досвіду, який довгий час залишався маргіналізованим у межах традиційної історичної науки.

Перші хвилі фемінізму, зокрема суфражистський рух кінця ХІХ — початку ХХ століття, стали важливим поштовхом для розвитку жіночої історії як наукової галузі. Рух за виборчі права жінок, що розпочався у Великій Британії, Сполучених Штатах та інших країнах, не лише сприяв боротьбі за політичну рівність, але й поставив під сумнів традиційні уявлення про роль жінок у суспільстві. Суфражистки вимагали визнання жінок як активних суб'єктів громадського і політичного життя, що змусило істориків переосмислити жіночі ролі та їх внесок у суспільний розвиток.

Перша хвиля фемінізму стимулювала появу праць, спрямованих на висвітлення жіночого досвіду у сфері політичної та громадської діяльності. У цих дослідженнях підкреслювалося, що жінки не були лише пасивними спостерігачами історичних процесів, а й відігравали важливі ролі в боротьбі за соціальні зміни. Такі історичні дослідження як «Історія жіночого виборчого

права» (1894) написана Сьюзен Б. Ентоні та Елізабет Кейді Стентон у США, стали першим прикладом того, як жінки-феміністки намагалися документувати власний політичний досвід і роль у суспільстві [48].

Проте перша хвиля фемінізму мала свої обмеження, зосереджуючись переважно на політичних та правових питаннях, не торкаючись ширших соціальних аспектів жіночого життя. Лише згодом, у межах другої хвилі фемінізму, яка розпочалася у 1960-х роках, відбувся більш глибокий перегляд історії жінок і дослідження повсякденного досвіду, включаючи питання праці, родини, освіти та культурного життя.

Феміністичний рух початку ХХ століття та боротьба за політичні права жінок стали ключовими чинниками, що підштовхнули до розвитку жіночої історії як окремої дисципліни. Суфражизм і боротьба за політичні права жінок не лише розширили сферу участі жінок у суспільному житті, але й відкрили нові напрями для наукових досліджень, спрямованих на вивчення жіночого внеску в суспільний розвиток. Цей рух вимагав перегляду традиційної історіографії, яка була орієнтована переважно на чоловіків і їхній досвід.

З початком другої хвилі фемінізму зросла критика того, що традиційні історичні наративи не враховують досвіду жінок або подають його в маргіналізованому вигляді. Феміністичні історики наголошували на необхідності створення альтернативних підходів до дослідження минулого, які б враховували досвід жінок у різних сферах життя — політиці, економіці, культурі, освіті, сім'ї та громадських рухах. У рамках феміністичної критики було висунуто тезу про те, що історія, як її подавали у традиційних працях, є "чоловічою" історією, і що жінки як соціальна група були систематично виключені з історичного наративу [14].

Завдяки феміністичному руху історики почали переосмислювати поняття «героя» в історії та звертати увагу на повсякденне життя звичайних жінок. Це дозволило не лише внести жінок до історичних текстів як важливих діячів, а й вивчати їх у ширшому контексті соціальної та культурної історії. Суфражистський рух також стимулював появу праць, що досліджували жіночі

політичні рухи, сприяючи утвердженню жіночої історії як самостійної галузі знання.

Феміністичні теоретики зробили значний внесок у розвиток жіночої історії, стимулюючи перегляд традиційних історичних підходів і запроваджуючи нові методологічні інструменти для вивчення минулого. Одним із важливих аспектів їхнього впливу стало розширення наукового інтересу до гендерної історії як міждисциплінарної галузі, що вивчає взаємозв'язок між чоловіками та жінками у суспільстві, їхні ролі, статуси і відносини влади.

Теоретичні праці таких феміністок, як Сімона де Бовуар, Жюлія Крістева, Луїза Тіч, а також Джоан Скотт, відіграли важливу роль у становленні феміністичної та гендерної історії. Зокрема, праця де Бовуар «Друга стаття» (1949) стала ключовим текстом для феміністичної теорії, в якому авторка розглядала жіночу природу як культурно й історично сконструйовану. Її підхід до аналізу жіночої ідентичності та ролей у суспільстві значною мірою вплинув на те, як історики почали досліджувати жіночий досвід в історичних процесах.

Паралельно з розвитком феміністичних теорій, Джоан Скотт ввела поняття «гендер» як категорію аналізу в історичних дослідженнях, що стало важливим кроком у розвитку гендерної історії. У своїх працях вона акцентувала увагу на тому, що гендерні відносини є соціальними конструкціями і що ці конструкції впливають на історичні процеси. Завдяки її роботам гендерна історія почала сприйматися як важливий інструмент для розуміння не лише жіночого досвіду, але й загальної структури суспільства.

Таким чином, вплив феміністичних теоретиків значно розширив межі жіночої історії, перетворивши її на широку гендерну історію, яка аналізує взаємодію різних соціальних груп і їхній вплив на суспільні структури та процеси. Цей підхід дозволив побачити історію не тільки через призму політичних подій, але й через повсякденні практики та взаємини, які

формувалися між чоловіками та жінками.

Зародження академічного вивчення жіночої історії припадає на 60-70-ті роки ХХ століття, період, коли соціальні та культурні зміни в західних країнах сприяли появі нових наукових напрямів. Перші університетські курси з жіночої історії були відкриті в США та Західній Європі, що стало значним кроком для легітимації цієї галузі дослідження. Університети, такі як Гарвард, Єль, Колумбійський університет та Лондонська школа економіки, стали піонерами в запровадженні програм із жіночої історії та гендерних студій. Це було безпосередньо пов'язано з розвитком другого етапу феміністичного руху, який вимагав визнання внеску жінок у всі сфери життя, включаючи науку та освіту.

Поява курсів із жіночої історії була викликана необхідністю перегляду історичного нарративу, який до того часу ігнорував жіночий досвід або подавав його в маргіналізованому вигляді. Академічні дослідження жіночої історії мали на меті не лише заповнити ці прогалини, але й запропонувати нові підходи до розуміння минулого. Під час цих курсів історики розглядали теми жіночої участі у війнах, політичних рухах, економічних процесах, освіті та культурі, що дозволило відкрити нові горизонти для аналізу ролі жінок в історії.

Соціальні та культурні зміни, які відбулися в 1960-х роках, відіграли ключову роль у формуванні інтересу до вивчення жіночої історії. У цей період на тлі активізації феміністичного руху відбулася зміна культурної парадигми, що спонукала до переосмислення гендерних ролей і соціальної нерівності. Масові рухи за громадянські права, боротьба за права жінок і представників меншин створили підґрунтя для запитів на нові методи дослідження та академічні програми, що зосереджували увагу на досвіді раніше невидимих соціальних груп.

Культурні зміни 60-х років, зокрема рух за сексуальну свободу, викликали дискусії про права жінок, їхню роль у суспільстві та необхідність документування жіночого досвіду. Виникнення феміністичних груп та

активізація дебатів про рівність статей у суспільстві вплинули на розширення інтересу до вивчення жіночої історії в академічних колах. Це стало відправною точкою для формування жіночої історії як окремої дисципліни, що спонукала до розвитку програм гендерних студій та феміністичних теорій в університетах США та Європи.

У перші десятиліття розвитку академічного вивчення жіночої історії з'явилися наукові публікації та журнали, які висвітлювали жіночий досвід в історичному контексті. Одним із перших і найвпливовіших видань став журнал «Feminist Studies», заснований у 1972 році. Цей журнал став основним науковим майданчиком для публікації досліджень у галузі жіночої історії та гендерних студій. У статтях публікувалися роботи, присвячені соціальним і політичним аспектам життя жінок, їхній ролі в різних історичних епохах, а також феміністична критика традиційних методів історіографії [2].

Поява спеціалізованих журналів також сприяла поширенню ідей феміністичної критики, яка вимагала перегляду традиційних історичних наративів. Публікації в таких журналах відкривали нові теми для обговорення, як-от участь жінок у війнах, робітничому русі, культурних революціях та інших соціальних процесах. Це сприяло формуванню нових підходів до вивчення минулого, де жіночий досвід ставав важливим компонентом наукового аналізу.

Один із найважливіших теоретичних підходів, що розвинувся в рамках жіночої історії, полягає в розгляді гендеру як категорії історичного аналізу. Ця концепція виникла завдяки роботам таких теоретиків, як Джоан Скотт, яка у своїй праці «Gender: A Useful Category of Historical Analysis» (1986) визначила гендер як соціальну конструкцію, що відіграє ключову роль у формуванні соціальних відносин та історичних процесів. Скотт стверджувала, що гендер є не лише біологічною характеристикою, але й соціальною та культурною категорією, яка впливає на владу, ієрархії та історичні події.

Гендерний підхід дозволив розширити рамки історичних досліджень, зробивши акцент на взаємодії чоловіків і жінок у суспільстві, на їхніх різних

ролях, привілеях та обмеженнях. Гендерна історія не обмежується вивченням лише жіночого досвіду, а аналізує ширший контекст соціальних структур, у яких існують як чоловіки, так і жінки, підкреслюючи взаємозв'язки між ними. Це дозволяє зрозуміти, як гендер впливає на політику, економіку, культуру та інші сфери суспільного життя.

Ще одним важливим підходом у вивченні жіночої історії став інтерсекційний підхід, що досліджує взаємодію різних соціальних ідентичностей – гендеру, раси, класу, сексуальної орієнтації та інших. Цей підхід виник у відповідь на критику того, що ранні феміністичні дослідження часто ігнорували різноманітність жіночого досвіду, особливо жінок із різних соціальних та етнічних груп.

Інтерсекційний підхід стверджує, що досвід жінок не можна зрозуміти повністю без урахування взаємодії гендеру з іншими аспектами їхньої ідентичності. Так, наприклад, жінки з робітничих класів або представниці меншин можуть зазнавати не лише гендерної дискримінації, але й класових або расових утисків. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти складність соціальних взаємодій і те, як різні системи нерівності впливають на життя жінок у різних історичних епохах.

Жіноча історія також стала основою для критики традиційних методів історіографії, які протягом багатьох століть ігнорували або мінімізували значення жіночого досвіду. Феміністичні історики критикували традиційні підходи, які зосереджувалися на політичній та військовій історії, що переважно стосувалася чоловіків, і не враховували соціальні, культурні та економічні аспекти життя, які мали важливе значення для жінок.

Ця критика призвела до перегляду методологічних підходів в історичних дослідженнях. Історики почали використовувати нові джерела — особисті щоденники, листи, усні свідчення, культурні артефакти, щоб відтворити повноцінний образ минулого, включаючи голоси жінок.

Джоан Келлі (Joan Kelly) є однією з ключових постатей у розвитку жіночої історії, особливо завдяки її роботам про становище жінок у

ранньомодерній Європі. Її відома праця «Чи був Ренесанс для жінок?» (Did Women Have a Renaissance?) викликала бурхливі дискусії в історичних колах. Келлі проаналізувала роль жінок у цей період і дійшла висновку, що для багатьох жінок Ренесанс не приніс покращення умов життя чи розширення можливостей, як це сталося для чоловіків. Вона досліджувала гендерні ролі, обмеження, з якими стикалися жінки, та їхні можливості для соціальної та інтелектуальної реалізації. Її робота кинула виклик традиційним історичним уявленням про цей період, стимулюючи розвиток гендерних досліджень та історії жінок.

Наталі Земон Девіс (Natalie Zemon Davis) є іншою видатною дослідницею, яка зробила значний внесок у розвиток жіночої історії. Її роботи поєднують соціальну та культурну історію з гендерними дослідженнями. Девіс досліджувала роль жінок у різних історичних контекстах, звертаючи увагу на їхні соціальні практики та культурну творчість. У своїй книзі «Жінки на полях: гендер і історія» вона досліджує життя жінок у сільському середовищі ранньомодерної Франції. Її дослідження дозволяють глибше зрозуміти, як жінки брали участь у формуванні соціальних і культурних практик, зокрема через літературні та мистецькі жанри, які традиційно вважалися чоловічими сферами.

Гертруда Гіммельфарб (Gertrude Himmelfarb) була однією з провідних дослідниць вікторіанської історії та ролі жінок у цей період. Її роботи зосереджені на аналізі моралі та соціальних норм Вікторіанської епохи, а також на тому, як ці норми впливали на життя жінок. У своїх дослідженнях Гіммельфарб розкрила суперечливі аспекти вікторіанських уявлень про жіночність, досліджуючи водночас їхню політичну, економічну та культурну роль. Вона зробила великий внесок у вивчення того, як моральні та соціальні ідеали цього періоду формували поведінку жінок і їхнє місце в суспільстві.

Жіноча історія в США набула значного розвитку в другій половині ХХ століття, на хвилі феміністичних рухів. Одним із важливих напрямів було дослідження жіночого досвіду через соціальну та культурну призму. В

американських університетах з'явилися спеціалізовані програми з жіночої історії, а також гендерних досліджень. Перші курси з жіночої історії відкрили шлях до нових форм аналізу ролі жінок в історичних процесах, таких як участь у війнах, боротьба за громадянські права, рухи за соціальну рівність та політичну активність [14].

Одним із найважливіших досягнень стало документування історії жінок у різних соціальних групах: жінки з робітничого класу, афроамериканки, іммігрантки, а також жінки, які зазнали дискримінації через сексуальну орієнтацію. Ці дослідження розширили бачення жіночого досвіду і стимулювали інтерес до інтерсекційного підходу в аналізі соціальних ідентичностей.

У Західній Європі жіноча історія розвивалася паралельно з американським феміністичним рухом, але мала свої особливості. Дослідниці, такі як Наталі Земон Девіс та Жорж Дюбі, зосереджувалися на аналізі культурної та соціальної історії, використовуючи історичні методи для реконструкції життя жінок у різних епохах. Одним із важливих напрямків стало вивчення ролі жінок у середньовіччі, а також у ранньомодерній Європі, де досліджувалися аспекти їхньої участі в економічних процесах, релігійних рухах та соціальній мобільності.

Важливою темою в європейській жіночій історії також стало дослідження сімейних структур і гендерних ролей, які визначали життя жінок протягом століть. У Західній Європі жіноча історія зосереджувалася на складних соціальних змінах, що відбувалися під впливом індустріалізації, націоналізму та колоніалізму.

У постколоніальному контексті жіноча історія розвивалася з акцентом на соціальні й культурні зміни, які відбувалися після здобуття незалежності багатьма країнами Африки, Азії та Латинської Америки. Дослідження жіночого досвіду в цих регіонах часто поєднуються з вивченням постколоніальної критики, де увага зосереджується на проблемах расової,

класової та гендерної нерівності.

В Африці, наприклад, дослідники звертали увагу на жіночі рухи проти колоніалізму, участь жінок у національно-визвольних рухах і боротьбу за права в постколоніальних суспільствах. В Азії жіноча історія часто перетиналася з дослідженням соціальних трансформацій, зокрема після реформ ХХ століття, які змінили гендерні ролі й структури сімейного життя. У Латинській Америці жіночі рухи за політичні права, рівність та боротьба проти диктатур стали важливою частиною історії регіону, що зумовило появу спеціалізованих наукових досліджень і рухів за права жінок.

Жіноча історія, як окрема дисципліна, суттєво змінила традиційні підходи до написання історії. Вона стала важливим інструментом для переосмислення і розширення погляду на історичні процеси, дозволяючи краще зрозуміти соціальну, економічну та політичну ролі жінок у різні періоди. Жіноча історія поставила питання, що довгий час залишалися на маргінесі загальної історіографії: як історія впливає на жінок, як жінки впливають на історію, і чому їхній досвід був невидимим у традиційних історичних наративах. Включення жіночого досвіду дозволило створити більш комплексну картину історичних подій, адже воно проливає світло на аспекти повсякденного життя, сімейних стосунків, роботи та політичної активності жінок.

У ХХІ столітті відбувся процес інституціалізації жіночої історії в освітніх програмах та підручниках. Все більше шкіл та університетів інтегрують жіночу історію в свої навчальні плани, визнаючи її важливість для розуміння повної історичної картини. Такі зміни відбулися на фоні загального підвищення інтересу до гендерних досліджень. У деяких країнах національні освітні стандарти вимагали включення гендерної проблематики в програми з історії, що стало значним кроком до визнання ролі жінок у суспільному житті. Цей процес також сприяв розвитку нових підручників і посібників, що відображають історію жінок поряд з чоловічими досягненнями. Включення жіночих фігур у контекст традиційної історії допомагає учням і студентам

бачити більш цілісну картину минулого, де роль жінок не є другорядною чи виключно домашньою.

Однією з найважливіших характеристик жіночої історії є її мультидисциплінарний підхід. Дослідники жіночої історії часто поєднують історичний аналіз з методами інших соціальних наук, таких як соціологія, антропологія, культурологія, політологія. Це дозволяє не лише досліджувати конкретні події, але й глибше зрозуміти культурні й соціальні процеси, що впливали на жінок і їхню роль в суспільстві. Такий підхід дозволив зробити більш глибокі і детальні дослідження, що стосуються гендерних норм, ідентичностей, соціальних відносин та культурних традицій. Вивчення жіночої історії з різних дисциплінарних перспектив збагачує розуміння як історії загалом, так і гендерної проблематики зокрема.

Жіноча історія з самого початку зіткнулася з критикою з боку традиційних істориків, які стверджували, що фокусування на жінках викривлює загальну картину історичних подій або є надмірно партикулярним. Серед аргументів критиків було те, що жіноча історія обмежується лише "історією меншості" або "соціальною історією", яка не має великого значення для політичних та економічних подій. Однак, з часом такі твердження були частково спростовані самими досягненнями жіночої історії, яка довела свою важливість для глибшого розуміння суспільних процесів.

Крім того, традиційна історіографія намагалася зберегти свою маскулінізовану структуру, що в свою чергу уповільнювало включення гендерної проблематики в академічні кола. Лише з поширенням феміністичного руху і визнанням значення соціальної історії жіноча історія поступово здобула наукову повагу та авторитет.

Одним із головних викликів жіночої історії є обмеженість доступних джерел, які б достовірно відтворювали жіночий досвід. Протягом багатьох століть письмові джерела часто залишали поза увагою роль жінок, оскільки основними авторами були чоловіки, а теми, що висвітлювалися, відображали суто чоловічі інтереси. Багато жінок залишили мало письмових свідчень,

особливо в період до XIX століття, коли їх участь у культурному та політичному житті була обмежена.

Ця проблема змушує істориків шукати альтернативні джерела для дослідження жіночого досвіду: листи, щоденники, усні свідчення, побутові предмети, мистецтво тощо. Незважаючи на те, що ці джерела часто фрагментарні або неповні, вони відкривають нові можливості для реконструкції повсякденного життя жінок і їх ролі в суспільстві.

Сучасна жіноча історія стикається з новими викликами, що пов'язані з потребою включення більш різноманітних груп жінок у поле дослідження. Феміністична критика останніх десятиліть підкреслила, що більшість ранніх досліджень жіночої історії були зосереджені на досвіді білих жінок середнього класу, що призвело до ігнорування досвіду меншин та жінок інших етнічних, класових і релігійних груп.

Це стимулювало розвиток інтерсекційного підходу, який дозволяє враховувати перетин гендеру з іншими ідентичностями, такими як раса, клас, сексуальна орієнтація та релігія. Інклюзивність жіночої історії стала важливим аспектом сучасних досліджень, і зусилля істориків спрямовані на ширше охоплення різноманітного жіночого досвіду у різних контекстах.

У XXI столітті жіноча історія продовжує розвиватися і збагачуватися новими напрямками досліджень. Сучасні історики все більше звертають увагу на роль жінок у різних сферах суспільного життя, таких як політика, економіка, культура та повсякденність. Досліджуються також гендерні аспекти конфліктів, зокрема, участь жінок у війнах та революціях, а також їхня роль у миротворчих процесах. Інший важливий напрям – це вивчення гендерних стереотипів і змін у суспільних уявленнях про роль жінки у різні епохи.

Також зростає інтерес до історії праці жінок, їхнього соціального і політичного активізму, а також до їх внеску в інтелектуальну та мистецьку діяльність. Досліджуються жінки в рамках соціальної історії, що дозволяє краще зрозуміти їхній вплив на повсякденне життя, освіту, виховання дітей та

побутові процеси. Важливу роль відіграє аналіз взаємодії жінок з правовими системами, що допомагає розкрити зміни у правовому статусі жінок у різні історичні періоди [18].

Глобалізація відкриває нові можливості для дослідження жіночої історії на міжнародному рівні. Дослідники все частіше порівнюють досвід жінок у різних країнах і культурах, що дозволяє виявляти спільні та унікальні риси їхнього соціального становища. Особлива увага приділяється жінкам у постколоніальних суспільствах, де їхня роль та досвід часто відрізняються від традиційних європейських моделей. Вивчення жіночого досвіду в країнах Африки, Азії, Латинської Америки та Близького Сходу допомагає розширити горизонти гендерної історії, відкриваючи нові перспективи для аналізу взаємодії культур, раси та соціальних структур.

Також глобалізований світ створює умови для дослідження транснаціональних рухів, таких як жіночі права, права трудящих та екологічний активізм. Завдяки розвитку комунікаційних технологій, сучасні історики мають доступ до ширшого кола джерел та можуть аналізувати процеси обміну ідеями між жіночими рухами різних країн. Це сприяє вивченню транснаціональних жіночих організацій, які відіграють важливу роль у глобальному просуванні гендерної рівності.

Незважаючи на значні досягнення, перед жіночою історією стоять нові виклики, які потребують уваги дослідників. Одним із головних завдань залишається подальша інклюзія досвіду жінок з різних соціальних, етнічних та релігійних груп. Це передбачає залучення ширшого кола документальних джерел, у тому числі усних свідчень, особистих архівів, фольклору та культурних артефактів, що дозволить відтворити більш різноманітну та повну картину жіночого життя.

Іншим важливим викликом є подолання залишкових стереотипів, що існують в академічному середовищі щодо вивчення жіночої історії. Попри прогрес, жіноча історія все ще часто розглядається як вторинна дисципліна в порівнянні з політичною або військовою історією. Завданням майбутніх

поколінь дослідників є продовження боротьби за рівноправність жіночої історії в загальній історіографії та її повне визнання в академічних і освітніх колах.

Крім того, у майбутньому гендерні дослідження можуть стати ще більш мультидисциплінарними, об'єднуючи в собі аналіз не лише гендеру, але й інших аспектів ідентичності, таких як сексуальність, вік, інвалідність та національність. Це відкриє нові горизонти для дослідження взаємодії гендеру з іншими соціальними категоріями, створюючи глибший і повніший аналіз суспільних процесів.

1.2 Аналіз українських фемінологічних досліджень

Фемінологія, як науковий напрямок, почала розвиватися в Україні в контексті глобальних соціально-політичних змін, що відбулися в 1990-х роках. Цей період характеризувався не лише глибокими економічними і політичними перетвореннями, але й значними культурними зрушеннями, які вплинули на академічні та суспільні уявлення про гендер і роль жінок.

Після розпаду Радянського Союзу Україна увійшла в етап радикальних змін. Після десятиліть політичної та соціальної стабільності, що характеризувалися певними гендерними стереотипами та обмеженнями, країна розпочала процеси демократизації і модернізації, які вплинули на всі сфери життя. Цей період був часом переосмислення соціальних структур і культурних норм, що призвело до більшої уваги до питання гендерної рівності та ролі жінок у суспільстві. Зокрема, постало питання про необхідність переосмислення жіночої ролі не лише в історії, але й у сучасних соціальних контекстах [36].

Фемінологія в Україні зародилася як частина глобального феміністичного руху, який активно розвивався в західних країнах у середині ХХ століття. В Україні цей науковий напрямок почав активно формуватися у 1990-х роках, коли було створено перші наукові платформи для обговорення і

дослідження жіночого досвіду. Фемінологія, як частина феміністичних досліджень, зосереджена на аналізі гендерних відносин, соціальних ролей жінок і чоловіків, а також на вивченні того, як гендерна ідентичність формується та змінюється в різних історичних і соціальних контекстах [19].

Фемінологічні дослідження в Україні мають велике значення не лише для академічного середовища, але й для суспільства в цілому. Вони сприяють розширенню уявлень про роль жінок в різних сферах життя, від історії і культури до політики і соціальних відносин. Фемінологія дозволяє більш глибоко зрозуміти і проаналізувати соціальні механізми, які впливають на формування гендерних ідентичностей, а також виявити нерівності та несправедливості, що існують у суспільстві.

Фемінологічні дослідження відіграють важливу роль у суспільних перетвореннях, сприяючи розвитку гендерної рівності та соціальної справедливості. В Україні ці дослідження допомогли виявити та проаналізувати різні аспекти гендерних стереотипів, дискримінації і соціальних ролей, що сприяло формуванню нових політичних і соціальних ініціатив. Вони стали основою для розробки нових освітніх програм, реформування соціальних політик і створення підтримуючих структур для жінок [21].

Таким чином, українські фемінологічні дослідження є важливим компонентом як академічного середовища, так і суспільного життя, сприяючи глибшому розумінню і вирішенню проблем гендерної нерівності та соціальної справедливості. Вони продовжують розвиватися і вносити свій вклад у науковий дискурс і соціальні зміни в Україні [42].

Фемінологічні дослідження в Україні розвивалися поступово, проходячи кілька важливих етапів, кожен з яких суттєво вплинув на становлення і розвиток цієї галузі знання.

Фемінологічні дослідження в Україні розпочалися в кінці 1990-х років, коли країна перебувала в процесі трансформації після розпаду Радянського Союзу. Цей період був відзначений потребою переосмислення соціальних і

культурних структур, що сприяло появі нових наукових напрямків. Перша хвиля фемінологічних досліджень зосереджувалася на аналізі ролі жінок у історії та культурі, намагаючись відновити та вивчити те, що часто було ігнороване традиційною історіографією.

На початку 2000-х років з'явилися перші публікації, що представляли новий погляд на жіночий досвід в Україні. Ці роботи часто мали міждисциплінарний характер, включаючи елементи соціології, культурології і історії. Важливими були публікації, що аналізували роль жінок у політичних та культурних процесах, а також дослідження, що розглядали гендерні стереотипи та соціальні ролі.

На початку 2000-х років в Україні почали з'являтися перші наукові школи та дослідницькі групи, які стали основою для подальшого розвитку фемінології. Ці групи зосереджувалися на вивченні специфічних аспектів жіночого досвіду, таких як гендерні стереотипи, історичні ролі жінок, культурні практики та соціальні рухи.

У цей період було організовано перші наукові конференції та платформи, присвячені питанням фемінології та гендерних досліджень. Це сприяло обміну ідеями та досвідом між дослідниками, а також сприяло популяризації фемінології в академічних колах.

Сучасний етап розвитку фемінології в Україні характеризується розширенням дослідницьких напрямків. Особливу увагу приділено аналізу гендерних стереотипів, соціальних рухів і культурних практик. Дослідники почали активно вивчати взаємодію між гендером та іншими соціальними категоріями, такими як клас, етнічність і сексуальна орієнтація [22].

Сучасний етап також характеризується інтеграцією фемінології з іншими науковими дисциплінами, такими як соціологія, антропологія, культурологія та політичні науки. Це дозволяє створювати більш комплексні та багатогранні підходи до вивчення жіночого досвіду та гендерних відносин.

Фемінологічні дослідження стали важливим компонентом академічного дискурсу в Україні. Вплив фемінології на освітні програми та публічні

дискусії зростає, що сприяє поширенню знань про гендерну рівність і соціальні справедливості.

Фемінологічні дослідження в Україні виявляють важливий аспект наукового і суспільного розвитку, забезпечуючи новий погляд на роль жінок і гендерних відносин. Вивчення українських фемінологічних публікацій і джерел дає змогу оцінити внесок українських дослідників у глобальну наукову спільноту, а також зрозуміти, як фемінологія інтегрується в український академічний контекст [24].

Журнал «Гендерні дослідження» є однією з основних платформ для публікації фемінологічних досліджень в Україні. Він спеціалізується на тематиках, що охоплюють аналіз гендерних ролей, стереотипів та соціальних конструкцій, що формують гендерні ідентичності. Публікації в цьому журналі висвітлюють як історичні, так і сучасні питання, зокрема вплив гендерних норм на соціальні практики та культурні уявлення [43].

Журнал «Соціологічні студії» надає важливі результати емпіричних досліджень, що зосереджуються на соціальних аспектах гендеру. Дослідження, опубліковані в цьому виданні, часто аналізують соціальні та культурні фактори, які впливають на формування ідентичностей, а також вивчають структурні нерівності, що існують у суспільстві.

Журнал «Культурологічні студії» фокусується на культурних аспектах гендерних досліджень. Публікації в цьому виданні аналізують представлення жінок у медіа, літературі та мистецтві, що дозволяє розширити розуміння того, як культурні продукти формують і відображають гендерні стереотипи і норми.

«Жінки в історії України» під редакцією Л. Лутковської є вагомим монографією, яка аналізує роль жінок у різних історичних періодах України. Це видання включає дослідження, що висвітлюють вплив жінок на історичний розвиток країни, зокрема в контексті політичних, соціальних та культурних змін.

«Гендерні дослідження в Україні: Погляд у майбутнє» авторами О. Яковлевою та Н. Коваль досліджує сучасний стан гендерних досліджень в

Україні та їх перспективи. Книга представляє огляд основних напрямків досліджень, а також пропонує нові підходи до вивчення гендерних проблем, що є важливими для подальшого розвитку галузі.

«Фемінологія та соціальні зміни в Україні» авторки І. Сахно досліджує вплив фемінології на соціальні зміни в Україні. Монографія аналізує, як фемінологічні теорії вплинули на соціальну політику та громадську думку, надаючи цінний матеріал для розуміння процесів соціальних трансформацій через призму гендерних досліджень.

«Гендерні стереотипи в українському медіапейзажі» кандидатська дисертація О. Кравченко вивчає репрезентацію гендерних стереотипів в українських медіа та їх вплив на суспільні уявлення про жінок. Дослідження надає нові перспективи для розуміння того, як медійний дискурс формує соціальні норми і стереотипи.

«Жінки в українській політиці: історичний та сучасний аналіз» докторська дисертація Н. Руденко аналізує роль жінок в українській політиці, зосереджуючи увагу на історичних та сучасних аспектах їхньої участі у політичних процесах. Дисертація вносить вагомий внесок у розуміння політичної участі жінок та їх впливу на формування державної політики.

«Фемінологічний підхід до вивчення українського фольклору» кандидатська дисертація Т. Мельник пропонує фемінологічний аналіз українського фольклору, досліджуючи, як фольклорні твори відображають гендерні ролі і стереотипи. Це дослідження розширює розуміння культурних уявлень про жінок та їх роль у традиційній культурі [44].

Аналіз фемінологічних публікацій і джерел в Україні свідчить про значний прогрес у цій галузі знання. Основні наукові журнали, книги, монографії та дисертації демонструють різноманітність підходів і тем, що розглядаються в рамках фемінологічних досліджень. Вони не тільки збагачують академічний дискурс, але й сприяють поглибленню розуміння гендерних відносин та соціальних процесів в Україні. Таким чином, фемінологічні дослідження в Україні мають вагомий вплив на розвиток як

наукової думки, так і на соціальні перетворення в суспільстві.

Фемінологічні дослідження в Україні мають значний вплив не лише на академічне середовище, але й на суспільство в цілому. Це вплив проявляється через кілька важливих аспектів:

Фемінологія забезпечує глибше розуміння соціальних механізмів, які впливають на формування гендерних ідентичностей. Через аналіз соціальних ролей, стереотипів та інститутів, що формують гендерні відносини, фемінологічні дослідження дозволяють краще зрозуміти, як гендерні норми і очікування впливають на індивідуальні та колективні ідентичності. Це дозволяє виявити патерни, що підтримують гендерну нерівність і дискримінацію, а також зрозуміти, як ці патерни можна змінити.

Фемінологічні дослідження сприяють виявленню нерівностей та несправедливостей, що існують у суспільстві. Вони зосереджуються на проблемах, які раніше часто ігнорувалися або недооцінювалися, таких як гендерна дискримінація, насильство на ґрунті статі, та нерівний доступ до ресурсів і можливостей. Через систематичний аналіз цих проблем, фемінологічні дослідження можуть надати нові перспективи та рішення, спрямовані на досягнення соціальної справедливості.

Завдяки фемінологічним дослідженням, зміни в освітніх програмах і публічних дискусіях стали можливими. Включення фемінологічних тем у навчальні курси допомагає студентам і учням краще розуміти питання гендерної рівності та соціальних справедливостей. Публічні дискусії, що базуються на фемінологічних даних, сприяють підвищенню обізнаності і залученню суспільства до активних дій у напрямку змін.

Фемінологічні дослідження також відіграють важливу роль у формуванні соціальних реформ. Вони можуть стати основою для розробки нових політик та програм, спрямованих на покращення становища жінок та забезпечення рівних можливостей. Вивчення гендерних проблем і нерівностей допомагає виявити потреби суспільства і розробити ефективні стратегії для їх

вирішення.

Отож, фемінологічні дослідження є ключовими для розуміння і поліпшення гендерних відносин в Україні. Вони дозволяють не тільки розширити академічні знання, але й сприяють соціальним змінам і покращенню якості життя в суспільстві.

Фемінологічні дослідження внесли значні зміни в освітню сферу, зокрема у вищу освіту. Впровадження фемінологічних тем в академічні курси сприяє розширенню тематики навчальних програм, забезпечуючи студентів знаннями про гендерні питання і соціальні зміни. В університетах стали з'являтися нові курси, семінари та спеціалізовані програми, присвячені фемінології, які дозволяють студентам досліджувати історичні, культурні та соціальні аспекти гендеру.

Фемінологічні дослідження також стимулюють наукову діяльність, сприяючи розвитку нових дослідницьких напрямків і методологій. Наукові журнали і конференції, що спеціалізуються на гендерних питаннях, стають платформами для обміну ідеями і напрацюваннями, що підвищує рівень академічного обговорення і наукової обізнаності.

Фемінологічні дослідження сприяють культурним і соціальним змінам в Україні, підвищуючи обізнаність про гендерну нерівність і роль жінок у суспільстві. Вони допомагають викривати стереотипи і упередження, що існують в суспільстві, і надають голос жінкам, чий історії та досвід часто ігноруються.

Завдяки фемінологічним дослідженням розвивається нове розуміння соціальних ролей і гендерних відносин. Книги, монографії та статті, що висвітлюють проблеми гендерної нерівності, не лише документують ці проблеми, але й намагаються їх вирішити, пропонуючи нові підходи до соціальних змін [45].

Фемінологічні дослідження відіграють важливу роль у формуванні громадської думки і політичних програм. Вони висвітлюють актуальні питання гендерної політики, сприяють розвитку законодавства, яке забезпечує

права жінок, та підтримують соціальні ініціативи, спрямовані на боротьбу з дискримінацією і нерівністю.

На основі фемінологічних досліджень формуються рекомендації для політиків і державних органів, що дозволяє впливати на розробку політичних стратегій і програм, які враховують гендерні аспекти. Окрім того, результати досліджень використовуються для просування кампаній на захист прав жінок, що допомагає підвищити соціальну відповідальність і участь громадян у вирішенні важливих соціальних питань.

Порівняння українських і міжнародних фемінологічних досліджень дозволяє виявити як спільні тенденції, так і специфічні відмінності у підходах до аналізу жіночого досвіду.

Обидва напрями досліджень, як українські, так і міжнародні, зосереджені на розширенні знань про роль жінок у суспільстві та виявленні гендерних нерівностей. Міжнародні тренди, такі як розвиток гендерної теорії і феміністична критика традиційних наукових підходів, відзначаються і в українських дослідженнях. Спільними є також методи аналізу, включаючи історичний, соціологічний і культурологічний підходи, що використовуються для дослідження гендерних відносин.

В Україні, фемінологічні дослідження часто орієнтовані на специфічні контексти, пов'язані з пострадянським соціокультурним середовищем. Дослідження можуть включати аналіз трансформацій, що відбулися в українському суспільстві після здобуття незалежності, а також специфічних аспектів, таких як вплив радянської спадщини на гендерні відносини.

Міжнародні дослідження можуть охоплювати ширший спектр тем, включаючи глобальні тенденції, такі як транснаціональний фемінізм та гендерні питання в контексті глобалізації. Крім того, міжнародні дослідження часто мають доступ до більш різноманітних джерел даних і методологій, що може впливати на результати і підходи.

Глобальні тренди впливають на українську фемінологію, зокрема через впровадження нових теоретичних і методологічних підходів, таких як

інтерсекційний аналіз і критична теорія. Міжнародний обмін знаннями і досвідом сприяє адаптації глобальних ідей до українських умов, що дозволяє поглибити розуміння гендерних питань в контексті національних реалій.

Взаємодія з міжнародними науковими спільнотами також сприяє розвитку українських досліджень, надаючи можливість для участі в міжнародних конференціях, публікації у міжнародних журналах і колаборації з закордонними дослідниками.

Одна з головних проблем, що постає перед українськими фемінологами, т – це обмежений доступ до якісних джерел і інформації. В Україні, особливо в порівнянні з розвиненими західними країнами, існують труднощі з доступом до міжнародних баз даних, наукових публікацій і архівних матеріалів, які можуть бути ключовими для проведення комплексних фемінологічних досліджень. Ця проблема ускладнює здійснення всебічного аналізу і дослідження гендерних питань, що може обмежувати якість та глибину наукових робіт.

Фемінологічні дослідження в Україні часто стикаються з академічними та соціальними бар'єрами, які заважають їх розвитку. Академічні бар'єри можуть включати недостатню підтримку з боку наукових установ, недостатню інтеграцію фемінологічних тем у навчальні програми та обмежений доступ до спеціалізованих ресурсів і консультацій. Соціальні бар'єри часто пов'язані з глибоко вкоріненими гендерними стереотипами і культурними упередженнями, які можуть перешкоджати прийняттю і розвитку фемінологічних ідей і підходів в суспільстві [43].

Фінансування є ще однією суттєвою проблемою для українських фемінологічних досліджень. Брак фінансових ресурсів може обмежувати можливості для проведення ґрунтовних досліджень, організації наукових конференцій, публікації результатів і реалізації проєктів. Наукові ініціативи часто потребують підтримки з боку державних і приватних фондів, а також міжнародних грантів і стипендій. Відсутність належного фінансування може

негативно вплинути на якість досліджень і темпи їх розвитку.

Фемінологія, як міждисциплінарна галузь, має інтегрувати знання з різних наукових дисциплін, таких як соціологія, історія, антропологія, культурологія та інші. Проте, ця інтеграція може бути ускладнена відсутністю чіткої координації між різними науковими школами і недостатньою взаємодією між дослідниками з різних дисциплін. Це може обмежувати можливості для всебічного аналізу і глибокого розуміння гендерних питань у контексті комплексних соціальних і культурних процесів.

Ще однією проблемою є недостатній розвиток місцевих наукових шкіл з фемінології. На відміну від західних країн, де існують усталені наукові традиції і школи в цій галузі, в Україні ще відзначається відсутність сформованих дослідницьких традицій і мереж. Розвиток місцевих наукових шкіл може сприяти покращенню якості досліджень, створенню нових підходів і методологій, а також стимулюванню наукового обговорення та співпраці між дослідниками.

Фемінологічні дослідження в Україні стикаються з рядом проблем і викликів, які можуть впливати на їх розвиток і ефективність. Обмежений доступ до джерел, академічні та соціальні бар'єри, проблеми фінансування, виклики в інтеграції з іншими науками і потреба у розвитку місцевих наукових шкіл є основними перешкодами, які потребують уваги і вирішення. Для подолання цих проблем необхідні зусилля з боку наукових установ, державних органів, громадських організацій і міжнародних партнерів. Розв'язання цих питань може сприяти розвитку фемінології в Україні, покращенню якості досліджень і підвищенню їхнього впливу на суспільство.

1.3 Відображення жіночого історичного досвіду в шкільних підручниках історії

У рамках даного дослідження було проведено контент-аналіз шкільних підручників з історії України 10-11 класів з метою виявлення в текстах опису

долі жінок.

Проаналізовано так підручники:

- «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Сорочинська Н. М., Гісем О. О. [34].
- «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти Сорочинська Н. М., Гісем О. О. [35].
- «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Пометун О. І., Гупан Н. М. [16].
- «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти Пометун О. І., Гупан Н. М. [17].

В підручнику «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Сорочинська Н. М., Гісем О. О.

- Кількість сторінок пов'язаних з темою жіноцтва - 4 ст (в підручнику 254 ст.)
- Кількість тем пов'язаних з жінками - 4 (в підручнику 39 тем)
- Ілюстративний матеріал - 14 в темах (в підручнику 219)
- Кількість документів – 2 (в підручнику 18)

Фото: Члени засновники СВУ (ст. 12), три фото жінок УСС, Плакат АРА, який пропагує її місію (зображено жінку, яка роздає їжу дітям). Карикатура на непманів (жінка і двоє чоловіків). Пропагандистський плакат «Викинемо куркулів з колгоспу» (зображено дві жінки і шість чоловіків). В пункті « Створення машинно-тракторних станцій» наведено фото двоє жінок працюють на тракторі з підписом «Демонстрація селянам переваг трактора». Фото «Голодуючі, 1932», зображено жінку з чотирма дітьми. Плакат «Жінки в колгоспі – велика сила». Фото «Навчання дорослих грамоті, 1920-ті рр.». Фото «Цивільне населення на будівництві протитанкових укріплень, 1941 р.» (зображено жінок і дітей). Фото «Відправлення остарбайтерів до Німеччини». Фото «Парад у Львові на честь створення дивізії ваффен-СС «Галиччина», 1943 р. Фото «Тарас Бульба-Боровець із своєю першою дружиною Анною Опоченською, 1941 р.». Фото « Родина кримських татар перед висадкою у

вагони».

Фото «Повернення на батьківщину» жінки серед чоловіків. Антирадянська листівка УПА.

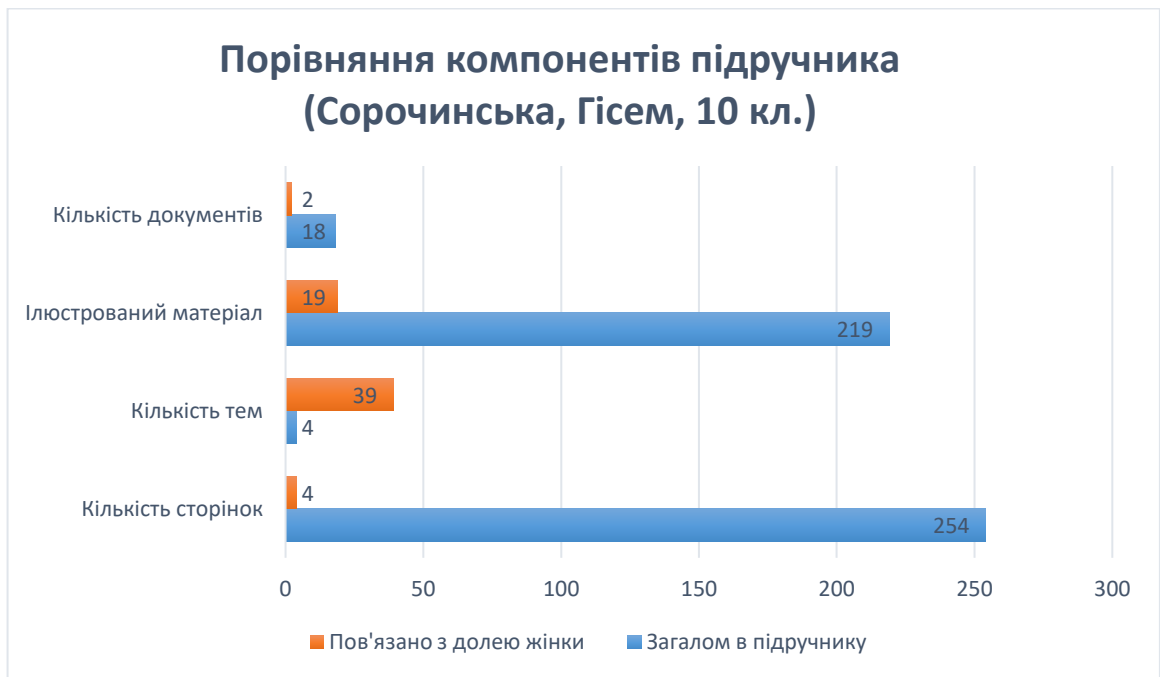
Текст: Згадка про особливість битви під Семиківцями, участь жіночої чоти УСС – перший військовий жіночий підрозділ у Європі (33 жінки), згадуються Софія Галечко, Г. Дмитерко, О. Степанів. На сторінці 11, згадується: - «десятки тисяч цивільного українського населення, у тому числі людей похилого віку і жінок, померло у таборах, було розстріляно й повішено....». У пункті «освітня політика більшовиків», цитую: - «Положення про єдину трудову школу», яке визначало обов'язковість і безоплатність навчання дітей віком від 7 до 16 років, спільне навчання хлопчиків та дівчаток...». В пункті «Зміни в соціальному складі населення», а саме в одному з абзаців, говориться, що зросла кількість жінок в робітничому класі, на середину 1930-х рр. вона становила 30 % від загальної кількості. Також зображено плакат і до нього запитання, «Як ви вважаєте, чому пропаганда акцентувала увагу на жінці?» На сторінці 186, в пункті «Мистецтво» згадується художниця О. Кульчицька і роботи, які вона ілюструвала.

Документи: «3 листа української дівчини Ніни з Білоцерківщини», описує нестерпне життя в Німеччині. «Офіційні радянські дані про втрати в Україні за роки війни, підготовлені у 1945 р.

Теми, пов'язані з жіноцтвом, у підручнику займають:

- Сторінки : 1.57%
- Теми : 10.26%
- Ілюстрації : 6.39%
- Документи : 11.11%

Загалом в підручнику темі жіноцтва виділено близько 7%.

У підручнику «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Пометун О. І., Гупан Н. М.

- Кількість сторінок пов'язаних з темою жіноцтва 2 - ст (в підручнику 246 ст.)
- Кількість тем пов'язаних з жінками 7 - (в підручнику 36 тем)
- Ілюстративний матеріал – в 16 темах (в підручнику 127)
- Кількість документів – 5 (в підручнику 16)

Фото: Триптих «Життя. Любов. Сім'я. Повернення». Картина «Добровольці» (зображено, розгублену, засмучену дівчину, смуток прощання перед війною). Графічні роботи Олени Кульчицької присвячені Січовим стрільцям. Фото « Зруйноване у прифронтовій смузі село російською артилерією», зображено жінок з дітьми на руках. Серія портретів «Хрещені Вогнем» жінок у військовій формі зі зброєю. Картинка з коміксу «Воля» (одна жінка серед чоловіків). Фото з демонстрації у Києві, березень 1918, підтримка української державності (жінки в національному одязі), карикатура на обкладинці журналу «Безбожник». Фото розкуркулена сім'я (жінка з дитиною). Фото трьох пам'ятників жертв Голодомору (пам'ятники у вигляді жінок). Картина «Скорботна дорога» Ніни Марченко (жінки, діти, які

постраждали від голоду). Картини «Урожай» і «Плач Ярославни». Картина «Пацифікація Західної України». Фото «Делегація Західної України на III позачерговій сесії УРСР» (жінка в національному одязі серед чоловіків). Фото «Сандружинниці Київ, 1941). Фото Олени Вітер. Фото «Перший урок у школі звільненої від окупантів після війни, м. Єнакієве, Донецька обл.» (учениці і вчителька).

Текст: На сторінці 118 згадуючи про історичне значення українського визвольного руху 1917-1921 рр., вказується і про роль жінок. Цитую: «Жінки йшли на боротьбу звичайними вояками, медичними сестрами, зв'язковими, разом з чоловіками переносили голод і холод, далекі переходи, ночівлю просто неба, рани і хвороби. Смерть загрожувала їм на кожному кроці. Але все це не лякало жінок...». Згадка про Олену Вітер і її героїчний вчинок, врятувала десятки єврейських дітей від нацистів.

Документи: На сторінці 26 «Зі щоденника солдата О. Замрія», солдат згадує, що коли приїхав додому його зустріла неодружена сестра, жінки працювали на хазяйстві, мати померла. «Зі спогадів киянки Зінаїди Зернецької про евакуацію». «Зі спогадів киянки Зінаїди Зернецької про німецьку окупацію». «Зі спогадів Д. Пронічевої про події в Бабиному Яру (29 вересня 1941 р.)». «Лист Ніни з Білоцерківщини вивезеної на роботу до Німеччини».

Теми, пов'язані з жіноцтвом, у підручнику займають:

- Сторінки: 0,81%
- Теми: 19,44%
- Ілюстрації: 12,60%
- Документи: 31,25%

Загалом в підручнику темі жіноцтва виділено близько 16,53%.

У підручнику «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти Сорочинська Н. М., Гісем О. О.

- Кількість сторінок пов'язаних з долею жінок - 5 ст (в підручнику 237 ст.)
- Кількість тем 4 пов'язаних з долею жінок - (в підручнику 30 тем)
- Ілюстративний матеріал - 26 (в підручнику 213)
- Кількість документів - 0 (в підручнику 19)

Фото: Фото «Жінки на військовому виробництві». Фото «Поділ панської землі, 1939 (жінка серед чоловіків)». Радянський пропагандистський малюнок, який був покликаний показати поліпшення рівня життя (щаслива сім'я). Фото «Перший трактор у колгоспі на Закарпатті, 1947 р. (жінка працює на тракторі)». Картина Т. Яблонської, «Хліб» (зображено жінок, які працюють в полі). Три фото «Під дулами польських солдатів йде виселення українських селян (жінки, діти)». Фото «На роботах в ГУЛАГу (зображено 5 жінок)». Фото «Саджання картоплі». Пропагандистський плакат «Піднімай цілину!». Фото «Керуюча машина широкого призначення Дніпро, 1960 р.» (жінка серед чоловіків). Фото «Ліна Костенко». Фото « Швейна фабрика в Одесі». Фото «Студентський загін під час збирання картоплі». Фото «Радянська квартира».

Карикатура «Черги». Фото «Алла Горська». Фото «Радянські студенти». Кадр з фільму «Тіні забутих предків» Фото «Хіппі». Фото «1 травня 1986 р. в центрі Києва» (жінки в національному одязі). Фото «Евакуація дітей із Києва, 1986 р.» (жінки з дітьми). Фото «Перші банки були створені як кооперативи» (зображено три жінки). Фото «Порожні прилавки в магазинах – неодмінний атрибут часів кінця «перебудови»» (жінки з дітьми в черзі). Фото «Установчі збори товариства української мови, 1989 р.» (декілька жінок серед чоловіків). Фото «Учасники Товариства Лева» (5 жінок)

Текст: В пункті Розвиток літератури і мистецтва, згадується Катерина Білокур, художниця, майстриня народного декоративного живопису. Її роботи які були представлені на міжнародній виставці в Парижі у 1954 р., Цар-Колос, Берізка, Колгоспне поле. Описується творчість художниці Тетяни Яблонської, її картини Перед стартом, Хліб. В пункті Підсумки та наслідки депортації, вказано, що із західних областей України виселили 35 тис. 441 жінку. На сторінці 67 згадується про художниць А. Горську, Л. Семикіну, вказується, що вони зазнали репресій.Є згадка про М. Приймаченко. На сторінці 200 згадується про прем'єр-міністра Ю. Тимошенко.

Теми, пов'язані з жіноцтвом, у підручнику займають:

- Сторінки: 2.11%
- Теми: 13.33%
- Ілюстративний матеріал: 12.21%
- Документи: 0%

Загалом в підручнику темі жіноцтва виділено близько 6,41%.

«Історія України (рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти Пометун О. І., Гупан Н. М.

- Кількість сторінок пов'язаних з темою жіноцтва - 5 ст (в підручнику 384ст.)
- Кількість тем пов'язаних з жінками - 11 (в підручнику 40 тем)
- Ілюстративний матеріал – в 22 темах (в підручнику 124)
- Кількість документів – 6 (в підручнику 166)

Фото: Фото жінка зустрічає з війни чоловіка. Фото дві медсестри допомагають військовим. Фото «Делегація Західної України на III позачерговій сесії Верховної ради УРСР» (жінки серед чоловіків). Фото «Селяни голосують за розподіл поміщицької землі Західна Україна, 1940 р.» (жінки серед чоловіків). Фото «Сандружинниці, Київ 1941 р.» Фото «Німецькі солдати відбирають худобу в українських селян» (зображено жінку). Фото «На підневільну працю до Німеччини». Фото «Виробництво снарядів на одному з евакуйованих заводів», працюють жінки. Фото «Кияни зустрічають визволителів, 1943 р.» (жінки серед чоловіків). Фото «Перший урок у звільненій школі, Єнакієво, Донецька обл.» (зображено вчительку, учениці і учні). Фото жінка на велосипеді. Фото «Жінки на відбудові Дніпрогесу». Фото «Оранка в колгоспі» (працюють жінки). Картинка «Радянська мода кінця 40х-

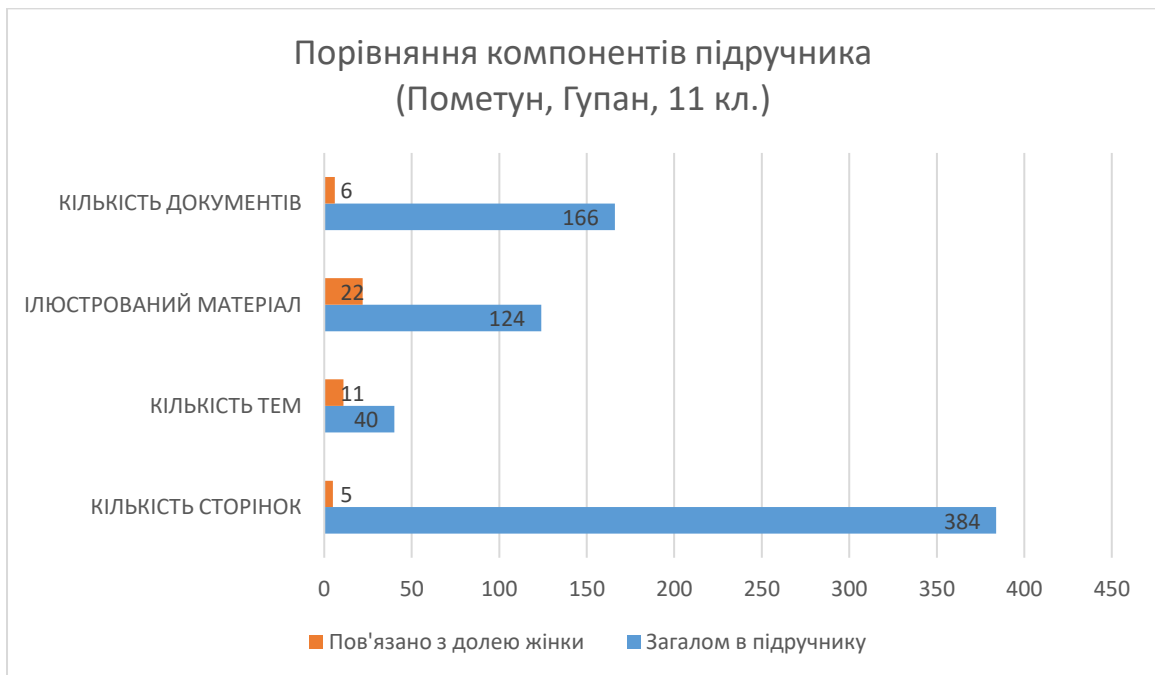
поч.50 рр» (три дівчини). Фото «Молодь колгоспу». Плакат «Хліб – сила і міць держави» (зображено жінку). Фото «Молодь Київщини вирушає на будівництво копальні Чистякованрацит, 1966 р.». Фото «Кияни обмінюють старі гроші на нові 1961 р.». Фото «Перепис населення в одній з квартир Києва 1959 р.» (жінка робить записи). Фото «Магазин початку 60-х». Фото «Недільне гуляння, с. Диканька, Полтавщина». Фото «Літні колгоспниці – основна робоча сила на селі». Фото «Радянська жінка 1970 -х рр..» Фото «Перепустка ліквідаторки чорнобильської АЕС». Фото « Переможниця Євробачення Руслана Лижичко». Фото «Лілія Подкопаєва»

Текст: В пункті «Україна на початку та у середині 50-х років», ст. 108, згадується, що через відсутність дошкільних закладів від 7% - 13% жінок не могли працювати. Таблиця «Зрушення у складі населення України за даним переписом 1959 р., жінок 55.6% до загальної кількості. В пункті повсякденне життя населення, 168 ст., вказується, що величезною була частка ручної праці жінок в сільському господарстві, 98% в цій сфері. На початку 80-х рр. 90% жінок мали середню і вищу освіту. Цитую: «За даними ЦСУ СРСР про зайнятість жінок 1981 р. на домашнє господарство жінки-робітниці та службовки відводили 3 год 19 хв в робочий день і 6 год 28 хв - у вихідні. Колгоспниці відповідно - 3 год 38 хв і 6 год 17 хв... У міських родинах, які мають неповнолітніх дітей сукупне трудове навантаження жінки складає близько 75 год на тиждень (41 год на виробництві та 30-35 год - домашня праця). При цьому побутове навантаження чоловіків у середньому відповідає раціональній нормі — 12 год на тиждень, у жінок воно вище приблизно утричі.»

Документи: «Зі спогадів З. Зернецької», описує важкі умови повсякдення під час війни, як німецькі солдати виділяли для населення мерзлу картоплю, про те як не було, що їсти. «З листа української дівчини Ніни з Білоцерківщини, вивезеної на роботу до Німеччини», «Зі спогадів Ф. Шарунової колишньої робітниці Нижньотагільського металургійного заводу», говорить, що немає такої роботи, до якої б не може стати жінка, в такий важкий

час. «Зі спогадів Г. Ібрагімової про виселення її сім'ї» «З вражень американського туриста», цитую: «жінки дуже мало, або й зовсім не користувалися косметикою.... Їх одяг акуратний, але не нарядний..». Зі статті у журналі «Радянська жінка» за 1946 р., описуються поради як краще прати білизну. Зі статті у журналі «Радянська жінка» за 1950 р. «Зі справи засудженої В. Вербицької». «З книги для домогосподарок, «Хімія у побуті» 1979 р.», поява пральних машин.

Теми, пов'язані з жіноцтвом, у підручнику займають:

- Сторінки: 1.30%
- Теми: 27,5%
- Ілюстративний матеріал: 17.74%
- Документи: 3.61%

Загалом в підручнику темі жіноцтва виділено близько 12,54%.

Отже, у підручниках Сорочинської Н. М. та Гісем О. О. для 10 та 11 класів темі жіноцтва виділено меншу кількість сторінок (1,57% та 2,11% відповідно для 10-го та 11-го класів). Загальний обсяг інформації, пов'язаної з жіноцтвом, у цих підручниках додається від 6,41% до 7% від загального обсягу. Натомість у підручниках Пошетун О. І. та Гупан Н. М. увага до теми жінок суттєво більша, що відображається у відсотковому співвідношенні:

16,53% для 10 класу та 12,54% для 11 класу.

У підручниках Пометун і Гупан більше тем особливо присвячено жіноцтву: 19,44% у 10-му класі та 27,5% у 11-му класі, тоді як у підручниках Сорочинської та Гісеми ця частка значно менша – 10,26% у 10-му класі та 13,33 % для 11-го.

Підручники Пометун і Гупан більше ілюстрацій, пов'язаних з темою жіноцтва (12.60% і 17.74%), ніж підручники Сорочинської і Гісем (6.39% і 12.21%). Це вказує на більшу увагу до видимого представлення ролі жінок, що може допомогти учням краще засвоїти матеріал і звернути увагу на важливість ролі жінок в історичних подіях.

Підручники Сорочинської та Гісеми містять менше документів, що стосуються жіночих тем, а в одному з них документи, пов'язані з жіноцтвом, взагалі відсутні (0% у підручнику для 11 класу). Натомість у підручниках Пометун і Гупан документи, присвячені темі жінок, становлять значну частину: 31,25% у 10 класі та 3,61% в 11 класі. Такий підхід робить внесок жінок в історичні процеси більш відчутним та документально підтвердженим.

Аналіз показує, що підручники Пометун О. І. та Гупан Н. М. більш комплексно й детально висвітлюють роль жінки в історії України, розділяючи цю тему суттєвим обсягом сторінок, тем, ілюстрацій та документальних матеріалів. Підручники Сорочинської Н. М. та Гісема О. О. акцентують на загальних історичних подіях, де роль жінок відображена менш детально і фрагментарно.

Таким чином, підхід до висвітлення теми жіноцтва у підручниках змінюється, і підручники Пометун і Гупан виглядають більш сучасними у своєму розумінні до гендерного аспекту історії, що сприяє глибшому розумінню ролі жінок та їхнього внеску в історичні події України.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЖІНОК

2.1 Дослідницький підхід як методологія вивчення історії

Дослідницький підхід є ключовим аспектом методології вивчення історії, оскільки він визначає способи та техніки збору, аналізу та інтерпретації історичних даних. Цей підхід дозволяє історикам не лише відновлювати минулі події, але й забезпечувати глибше розуміння історичних процесів і явищ, а також їх впливу на сучасність [28].

Історичний матеріалізм є однією з ключових теорій, що визначають методологію історичних досліджень. Цей підхід, розроблений Карлом Марксом і Фрідріхом Енгельсом, акцентує увагу на матеріальних умовах життя як основних рушійних силах історичного розвитку. Згідно з історичним матеріалізмом, соціально-економічні структури, такі як формація економічних відносин і виробничих сил, визначають зміни в суспільних структурах і соціальних відносинах.

Історичний матеріалізм стверджує, що економічні основи суспільства формують його надбудову, яка включає політичні, правові та культурні інститути. Тому для розуміння історичних змін важливо аналізувати, як соціально-економічні умови впливають на розвиток і функціонування цих інститутів. Марксистська теорія також підкреслює значення класових конфліктів і революційних змін як основних факторів, що ведуть до трансформації суспільства [41].

Культурно-історичний підхід, розроблений у працях Вільгельма Дільтея та інших дослідників, фокусується на аналізі культурних ідей, символів та ідентичностей як важливих факторів, що впливають на історичний розвиток. Цей підхід розглядає, як культурні уявлення і практики формують соціальні

структури і історичні процеси.

Культурно-історичний підхід акцентує увагу на тому, як символічні системи, ритуали та культурні норми впливають на соціальні відносини та історичні події. Він досліджує, як культурні цінності і уявлення формують ідентичності індивідів і груп, а також як ці ідентичності змінюються в процесі історичного розвитку. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти, як культурні контексти впливають на сприйняття і інтерпретацію історичних подій.

Феміністська історія є важливим теоретичним підходом, який аналізує історію через призму гендерних відносин і досліджує, як ролі та статуси жінок і чоловіків вплинули на історичні події та процеси. Цей підхід акцентує увагу на вивченні жіночого досвіду та його внеску в історію, часто ігнорованого або недооцінюваного в традиційних історичних наративах.

Феміністська історія не лише висвітлює історичний досвід жінок, але й аналізує гендерні відносини як ключовий фактор, що впливає на соціальні, політичні та культурні процеси. Цей підхід досліджує, як соціальні конструкції гендеру формують історичні ролі і як ці ролі впливають на формування історичних подій. Він також акцентує на важливості гендерної рівності і вивчає вплив феміністських рухів на соціальні зміни.

Соціально-психологічний підхід в історії вивчає історичні події через призму соціальних і психологічних механізмів, що впливають на поведінку індивідів і груп. Цей підхід включає вивчення колективної пам'яті, ідентичності та психологічних аспектів історичних подій [45].

Соціально-психологічний підхід досліджує, як соціальні контексти і групова динаміка впливають на індивідуальну і колективну поведінку. Він аналізує, як спогади про історичні події формуються і транслюються через покоління, а також як ці спогади впливають на сучасне сприйняття історії. Цей підхід також вивчає, як психологічні аспекти, такі як страх, стрес або ідентичність, впливають на поведінку і рішення людей в контексті історичних подій.

Теоретичні основи дослідницького підходу в історії надають різні

перспективи для розуміння історичних явищ. Історичний матеріалізм, культурно-історичний підхід, феміністська історія та соціально-психологічний підхід пропонують унікальні рамки для аналізу минулого, кожен з яких робить акцент на різних аспектах історичних процесів і явищ. Застосування цих теоретичних підходів дозволяє створити багатогранну і глибоку картину історії, враховуючи як соціально-економічні, так і культурні, гендерні і психологічні фактори.

Дослідницький підхід в історії охоплює широкий спектр методів, які дозволяють здійснювати детальний аналіз і реконструкцію історичних подій, процесів і явищ. Ці методи можуть бути класифіковані на кілька основних категорій, кожна з яких має свої особливості та застосування:

Архівні дослідження є основним методом в історичній науці, що передбачає вивчення первинних джерел, таких як документи, листи, щоденники, офіційні записи та архівні матеріали. Цей метод дозволяє історикам отримати безпосередні свідчення про події та явища минулого, а також реконструювати історичний контекст. Архівні дослідження є критично важливими для встановлення фактів і деталей історичних подій, оскільки вони надають інформацію, яку не можна знайти в інших джерелах.

Архівні дослідження включають систематичний пошук і аналіз документів, що зберігаються в державних, приватних або спеціалізованих архівах. Це може включати роботу з документами, що стосуються політичних, економічних, соціальних та культурних аспектів життя суспільства. Важливими етапами архівних досліджень є перевірка автентичності джерел, оцінка їхньої достовірності та контекстуалізація отриманої інформації в рамках загальної історичної наративи [32].

Порівняльний метод є ще одним важливим інструментом в історичних дослідженнях, який дозволяє аналізувати подібності та відмінності між різними історичними періодами, культурами або подіями. Цей метод допомагає виявити загальні закономірності, тенденції і специфічні особливості історичних процесів, що можуть не бути очевидними при аналізі

окремих випадків.

Порівняльний метод може застосовуватися для вивчення еволюції соціальних структур, політичних систем, економічних моделей або культурних практик в різних контекстах. Наприклад, дослідник може порівнювати розвиток демократії в різних країнах або аналізувати впливи різних економічних криз на суспільство в різні історичні епохи. Це дозволяє виявити як загальні тенденції, так і унікальні особливості, що визначають розвиток історичних явищ [30].

Кількісний аналіз використовує статистичні методи для обробки та інтерпретації кількісних даних, таких як демографічні дані, економічні показники або соціальні опитування. Цей метод дозволяє виявити тенденції, закономірності та взаємозв'язки в історичних даних, що може допомогти у розумінні масштабних соціальних і економічних процесів.

Кількісний аналіз передбачає використання різних статистичних інструментів, таких як регресійний аналіз, кореляційний аналіз, аналіз варіацій та інші методи для обробки даних. Наприклад, історики можуть використовувати кількісний аналіз для вивчення демографічних змін, економічних тенденцій або соціальних структур. Це дозволяє створювати об'єктивні та кількісно вимірювані висновки про історичні процеси.

Кейс-стаді або випадкове дослідження є методом, що передбачає глибоке вивчення окремих випадків або подій для отримання детального розуміння конкретних аспектів історії. Цей підхід дозволяє дослідникам зосередитися на специфічних випадках, що можуть ілюструвати загальні історичні явища, і аналізувати їх детально.

Кейс-стаді передбачає детальне вивчення певних подій, особистостей або соціальних явищ, що мають значення для розуміння більш широких історичних процесів. Це може включати вивчення конкретних історичних подій, таких як революції або соціальні рухи, або детальний аналіз діяльності окремих особистостей, що мали значний вплив на історію. Кейс-стаді дозволяє краще зрозуміти специфічні аспекти історичних явищ і виявити особливості,

які можуть бути непомітними при загальному аналізі.

Методи дослідницького підходу в історії є ключовими для збору, обробки та інтерпретації історичних даних. Архівні дослідження, порівняльний метод, кількісний аналіз та кейс-стаді надають різні інструменти для аналізу історичних явищ з різних перспектив. Застосування цих методів дозволяє створювати комплексні і детальні реконструкції історичних подій, процесів і структур, враховуючи як специфічні, так і загальні аспекти минулого.

Аналіз джерел і критичне оцінювання є невід'ємною частиною історичних досліджень, що дозволяє забезпечити об'єктивність та точність реконструкції минулого. Цей процес включає кілька ключових аспектів, які детально розглядаються нижче.

Критика джерел є фундаментальним етапом в історичному аналізі, що передбачає ретельну оцінку достовірності, точності та об'єктивності інформації, отриманої з різних джерел.

Важливо перевірити, чи є джерело надійним і чи може воно бути визнане достовірним свідченням про події або явища минулого. Це може включати перевірку авторства джерела, його походження і способу отримання інформації. Оцінка достовірності допомагає визначити, чи джерело є об'єктивним, чи воно може містити спотворення або неправдиву інформацію.

Необхідно враховувати, наскільки точно джерело відображає реальність, і чи існують потенційні упередження або суб'єктивні інтерпретації. Важливо з'ясувати, чи автор джерела мав можливість або мотиви для викривлення фактів.

Оцінка контексту, в якому було створено джерело, є критично важливою. Це включає вивчення часу і місця створення джерела, соціально-політичного контексту, в якому він був написаний, а також мети і аудиторії, для якої він був призначений.

Контекстуалізація джерел передбачає розміщення інформації в історичному контексті, що дозволяє краще зрозуміти її значення і вплив. Цей

процес включає:

Розглядання джерел у контексті більш широких історичних подій і процесів дозволяє краще зрозуміти їх роль і значення. Це допомагає з'ясувати, як конкретне джерело вписується в загальну картину історії і які процеси могли вплинути на його створення.

Конекстуалізація включає також вивчення взаємозв'язків між різними джерелами. Це допомагає виявити, як джерела взаємодіють один з одним, а також як вони можуть підтверджувати або спростовувати один одного.

Важливо враховувати культурні та соціальні фактори, які могли вплинути на створення джерела. Це включає вивчення культурних і соціальних норм і уявлень, що існували в часи, коли джерело було створено [44].

Інтерпретація джерел є критичним етапом, що включає аналіз і тлумачення інформації, отриманої з джерел. Розгляд змісту джерела для виявлення основних ідей, тем і фактів. Це допомагає зрозуміти, яке значення має джерело для дослідження конкретних історичних подій або процесів.

Інтерпретація інформації в контексті конкретних історичних подій або процесів дозволяє визначити, як джерело впливає на наше розуміння цих подій. Це включає аналіз того, як інформація з джерела допомагає відтворити або уточнити розуміння історичних процесів.

Важливо оцінити вплив джерела на історичну наративу. Це може включати аналіз того, як джерело допомагає заповнити прогалини в історичних знаннях або як воно впливає на інтерпретацію вже відомих фактів.

Сучасний дослідницький підхід у вивченні історії переживає значні зміни завдяки інтеграції нових технологій і методів, які відкривають нові можливості, але також створюють нові виклики. Ось основні тенденції та проблеми, з якими стикаються історики сьогодні:

Цифрова історія є однією з ключових тенденцій сучасних досліджень, яка включає використання цифрових інструментів і технологій для збору,

зберігання і аналізу історичних даних.

Цифровізація архівних матеріалів дозволяє створювати доступні онлайн-ресурси, що спрощує доступ до первинних джерел і розширює можливості для досліджень. Це також сприяє збереженню рідкісних документів, які можуть бути пошкоджені або втрачені у фізичному вигляді.

Використання технологій обробки великих даних дозволяє дослідникам аналізувати великі обсяги інформації, виявляючи нові закономірності і тенденції, що були б важкими для виявлення традиційними методами. Це може включати автоматичний аналіз текстів, картографування історичних змін і візуалізацію даних.

Нові цифрові інструменти, такі як програмне забезпечення для візуалізації даних, текстового аналізу та географічних інформаційних систем (ГІС), дозволяють історикам проводити складні аналізи і створювати інтерактивні карти і графіки, що покращують розуміння історичних процесів.

Сучасні дослідження історії все частіше зосереджені на вивченні глобальних явищ і їх локальних варіацій. Глобалізація сприяє розширенню досліджень за межі національних кордонів, що дозволяє дослідникам вивчати глобальні тенденції, такі як міжнародна торгівля, культурні обміни та імперіалізм, і їх вплив на місцеві контексти.

Локальні дослідження допомагають зрозуміти, як глобальні процеси впливають на конкретні регіони і спільноти, враховуючи їх специфічні історичні та культурні особливості. Це дозволяє створювати більш комплексні і багатогранні історичні наративи.

Об'єднання глобальних і локальних підходів вимагає від дослідників вміння працювати з різними джерелами і методами, а також інтегрувати міжнародні і місцеві перспективи в одному дослідженні.

Вивчення історії через призму нових підходів також піднімає ряд етичних питань:

Вивчення чутливих тем, таких як конфлікти, насильство і дискримінація, вимагає особливої обережності. Дослідники повинні бути уважними до

можливих наслідків публікації результатів і враховувати етичні аспекти у зборі та інтерпретації даних.

Робота з особистими даними, зокрема в контексті цифрових архівів, ставить питання про конфіденційність і захист інформації. Дослідники повинні дотримуватися етичних стандартів щодо приватності і безпеки даних.

Інтерпретація історичних джерел вимагає відповідального підходу, щоб уникнути спотворення фактів або нав'язування сучасних уявлень на минуле. Дослідники повинні забезпечити об'єктивність і точність у своїх висновках і представленнях.

Сучасні тенденції в історичних дослідженнях, такі як цифрова історія, глобалізація та локалізація, а також етичні питання, створюють нові можливості та виклики для істориків. Інтеграція нових технологій і підходів відкриває нові горизонти для досліджень, але також вимагає адаптації до нових форм інформації та забезпечення її достовірності. Вирішення цих викликів є критично важливим для подальшого розвитку історичної науки і забезпечення її етичності та точності [37].

2.2 Організація проєктного навчання

Метод проєктів - педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти). Активне включення учнів у зміст тих або інших проєктів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі [15].

Організація проєктного навчання зосереджується на створенні умов, у яких учні можуть застосовувати теоретичні знання на практиці. Одним із таких прикладів є кейс про лідерство жінок з інвалідністю, який має на меті підвищити обізнаність про виклики, з якими стикаються жінки з обмеженими

можливостями [33].

Назва проєкту: Лідерство жінок з обмеженими можливостями

Для проєкту було обрано три особистості: Харитина Пекарчук, Ніна Строката, Марія Примаченко.

Тип проєкту: навчально-дослідницький, творчий.

Термін реалізації: короткотривалий (два тижні)

Учасники проєкту: 11 – ти класники

Планування проєкту: Учні зустрічаються з учителем-модератором для обговорення теми проєкту, визначення його цілей та завдань. Вони обговорюють методи дослідження, обирають конкретні аспекти теми та визначають ролі кожного учасника. Утворюється 4 команди. Три на кожную особистість і четверта – технічна.

Дослідницька робота: Учні проводять дослідження та збирають інформацію про жінок. Вони аналізують біографії, переглядають архівні матеріали, читають інтерв'ю та статті.

Створення матеріалів: Учні підготовляють матеріали для презентації, такі як текст, зображення, графіки, відео тощо. Вони створюють презентацію або інші візуальні матеріали, які відображають результати їхнього дослідження.

Обговорення інформації: Учні зустрічаються для обговорення зібраної інформації. Вони обмінюються своїми висновками, висловлюють думки та діляться своїми спостереженнями з іншими членами групи.

Підготовка презентації: Учні працюють над оформленням презентації або інших матеріалів, щоб представити їх перед класом або аудиторією. Вони обирають найкращі способи відображення інформації та підготовлюють себе до публічного виступу.

Представлення проєкту: Учні представляють свій проєкт перед класом або іншою аудиторією. Вони демонструють свою презентацію, пояснюють свої висновки та відповідають на запитання аудиторії.

Роль учителя як модератора проєкту полягає в тому, щоб стимулювати

та підтримувати активність учнів на кожному етапі роботи [33].

Прогнозовані матеріали.

Жіноче лідерство - все ще дражлива тема для нашого суспільства усе ще є люди, які бачать місце жінки десь між кухнею манікюрним салоном. Ми хочемо поговорити про лідерок яких не зламали ні проблеми зі здоров'ям ні геополітичні катастрофи і точно не зламали б сексистські коментарі про жінок які реалізувалися незважаючи на соціальні та фізичні бар'єри, які самі вирішували ким їм бути чим займатись та як їм жити.

Харитина Пекарчук - українська військова хорунжа армії УНР, перша жінка, яка отримала українську державну нагороду у ХХ столітті за участь у першому зимовому поході, а також громадська активістка та феміністка, яку ще з часів служби в армії називали «козак Тіна». В молодості вона отримала контузію, що спричинило фізичні порушення з якими жила аж до старшого віку. Харитина народила у Сімферополі в зросійщеній польській родині, заможних землевласників, але вона успішно українізувалась, за допомогою українських наймитів які працювали на родину. Бути українкою в Криму початку минулого століття було майже так само складно, як зараз навіть відвідувати українські вистави вважалось ганебним ділом для дівчинки з хорошої родини. А за декламування Кобзаря однокласницям Харитину мало не вигнали з приватної школи. У 1916 році Тіна закінчила в Сімферополі курси сестер милосердя, а через рік прогриміла революція і тоді Харитина стала однією з засновниць сімферопольського осередка культурно-наукового товариства Просвіта. Так 22 річна донька багатих поміщиків зайнялась українізацію військових у Криму. Велику роботу проводили українські діячі в Сімферополі і Харитина була якраз серед тих, хто найбільше цим займався, українізацією тих вояків, які перебували в сімферопольському гарнізоні у 1917 році. В Сімферополі стояли три запасні полки з якими активно взаємодіяла міська українська громада зокрема «Просвіта». Тіна приєдналась до нього як рядова жінка в армії, та ще й разом із мужчинами. Це була нечувана небувальщина. Цитата: «А я була одержима думкою служіння батьківщині, і

нічого не могло мене стримати від того кроку». Оскільки до лав УНР не дуже охоче брали жінок, то спочатку вона представилась Степаном, але ховатись за чоловічим іменем їй довго не довелось. Побратими навряд чи знали слово фемінізм, але виявились цілком прогресивними, і швидко прийняли її як жінку-бійчиню «козачку Тіну». Згодом вона брала участь у першому зимовому поході у ньому вона працювала і як лікарка і як бійчиня зі зброєю в руках. Наприкінці походу Тіна отримала важку контузію внаслідок чого майже не відчувала ліву частину тіла, це трапилось у травні 1920 року. «Цим закінчилось моя служба в Україні як вояка» - писала вона у спогадах, але «козак Тіна» продовжувала боротьбу незважаючи на підірване здоров'я.

Харитина рвалась у другий Зимовий похід, але генерал Юрко Тютюнник її відмовив від цього, зважаючи на її фізичний стан. Зрештою визволені змагання були програні, а в житті Харитини почався довгий період поневірянь. Працювала то на лісопилці в таборі для військовополонених в Польщі, то посудомийницею в українській їдальні в Чехії, там же вона вступила до Української господарчої Академії, але не змогла її закінчити.

Це була доба коли на долю однієї людини могло випасти занадто багато випробувань. У вирі Другої Світової, Харитина повернулась на Батьківщину і зайнялась активізмом. У 1941 році у Вінниці організувала і очолила організацію «Жіноча служба України», яка займалась гуманітарними питаннями. Згодом вона знову опинилась в еміграції і знову злидні та загострення хвороби, від артрити до погіршення зору, але навіть у цій ситуації вона не втрачала енергії та бажання допомагати громаді.

Коли Харитина жила у Німеччині у будинку для старших людей вона увійшла до організації об'єднання українських жінок у Німеччині, а згодом стала головою представництва. Харитина Пекарчук прожила досить довге життя, 78 років і коли у старшому віці озиралась на весь свій шлях то писала таке: «Жаль, що не сповнилися колишні бажання та моя віра в нічому не похитнулася, вірю, що до світанку мусить колись прийти. Може скоріш, як ми так часто малі вірою чекаємо, якби моя молодість та здоров'я могли

повернутися в мене було б тільки єдине бажання, стати сірим безіменним рядовиком в однострою української армії, повернутися на свою колишню стійку спочинути на рідній землі [8].

Ще один приклад жінки схожої долі, **Ніна Строката** – мікробіологиня, дисидентка і співзасновниця першої офіційної правозахисної організації у совітській Україні, Української Гельсінської групи. Їй довелося вести боротьбу одночасно з двома найогиднішими ворогами з російською владою і з онкологією. Ніна Строката послідовно будувала собі кар'єру у медичній сфері і все в вказувала на те, що вона досягне шаленого успіху, але їй як і багатьом чесним людям під радянською окупацією довелось пожертвувати кар'єрою заради любові і правди.

У 1961 році Ніна познайомилась із діячем ОУН, Станіславом Караванським, який повернувся в рідну Одесу після амністії до 1965 року. Вони жили спокійно доки Станіслава не затримали вдруге і не відправили в табори на 25 років, з цього моменту почалась правозахисна діяльність Ніни Строкатої і тісна співпраця з дисидентами, тобто на дедичній кар'єрі довелось поставити хрест. Ніна Строката-Караванська безуспішно намагалась витягнути свого чоловіка з ув'язнення, пізніше вона покинула своє житло в улюбленій Одесі і поїхала у російську діру під назвою Нальчик де відбував термін її чоловік. Там вона жила разом з родиною Юрія-Богдана Шухевича. Але у 1971 році прийшла і її черга сісти за розповсюдження самвидаву проти цього арешту намагались боротись В'ячеслав Чорновіл, Ігор Калинець і Василь Стус. Строкату все одно засудили на чотири роки таборів саме в той період у неї виявили онкозахворювання. Покарання Строката відбувала в жіночому відділенні табору села Барашево Теньгушовського району Мордовії.

Строката учасниця голодних страйків жінок політв'язнів, хоча весь час хворіла, а закінчувала термін в онкологічній лікарні. Тоді американське товариство мікробіологів прийняло строкату своїм членом. В 1975 році строката відмовилась від радянського громадянства, після відбуття ув'язнення

Ніна Строката не полишила своєї правозахисної діяльності.

У 1976 році вона стала однією зі співзасновниць Української Гельсінської групи, яка боролась за права незаконно ув'язнених людей, вона брала участь у створенні усіх документів групи, та підписувала їх паралельно із цим. Вона все ще хворіла і до 1977 року пролежала у лікарнях калуги та москви. У 1979 їй та чоловіку вдалось емігрувати в США, там вона стала членкинею зарубіжного представництва Української Гельсінської групи. У еміграції вона також стала голосом України і розповідала про злочини совітського режиму зокрема і про Голодомор. Замовчення, перекручення і всякого роду дезінформації, вони стосуються особливо найбільш трагічних сторінок в житті підсовітської України, а особливо стосується голоду [8].

Кольорові картини **Марії Примаченко** та іронічні підписи до них випромінюють вперту безтурботність та казковість. «Старий дід пас корову біля четвертого блока і надів на корову капронові мішки щоб не захворіла. А вона травичку кушає і діда не слухає», проте життя месткині було далеко не таким. Тоталітарна темрява совітського союзу, неможливість покидати своє село, трагічна загибель коханого, злидні. Марія Примаченко теж мала інвалідність, у дитинстві захворіла на поліомієліт, і з його наслідками жила і творила. Все життя в неї була кульгава одна нога і дуже часто, от вона просто пасла десь гусей, біля річки і в цей час, коли вона пасла, вона брала патичок і малювала на піску якихось своїх звірів.

Захворіла майбутня художниця у сім років казали, що це сталось через вроки, тому батько спершу відвіз її до знахарки. Як ви вже здогадалися викочування яйцем, погано допомагає від поліовірусу. Пізніше Марія перенесе не одну операцію. Житиме із постійним болем і пересуватиметься весь час на милицях, бо внаслідок хвороби одна її нога викривалась і стала коротша за іншу.

Якщо згадати 20-ті-30-ті роки в Україні, то інакше б вона, напевно, працювала б в колгоспі на полі і не було б в неї стільки часу займатись творчістю. Марія захопилась мистецтвом, в 17-тирічному віці, коли знайшла

синювату глину, якою розмальовувала власний будинок. Односельцям сподобалась її робота і пізніше вона отримала замовлення на розпис будинку сусідів, за це вона отримала поросю, яке допомогло всій її родині вижити в голодні часи.

1936 рік став знаковим у кар'єрі художниці. Вона закінчила школу народних майстрів у Києві і взяла участь у всеукраїнській виставці народного мистецтва, де нарobili шуму її звірі болотні. Завдяки цим роботам вона стала відомою і їй присудили диплом першого ступеню. Тоді ж у Києві їй зробили потрібні операції.

У 1937 році її картини експонували на міжнародній виставці у Парижі, а потім у Варшаві, Монреалі, Празі, Софії. Марк Шагал захопився творчістю Примаченко і почав малювати дивних істот схожих на її. Також часто кажуть що Пікассо назвав Примаченко другою за милозвучністю художницею у світі, але доказів ми не знайшли. Потім почалася Друга Світова, Марія повернулася у рідне село і вже не виїздила з нього. Її коханого мобілізували і він не повернувся з війни. На певний час вона перестає малювати тим більше, що і в соцреалістичну кон'юнктуру її звірі не дуже вписувалась. Лише за часів хрущовської відлиги Примаченко повертається до мистецтва. Художниця все життя творила та провела у рідному селі Болотня, окрім тієї поїздки до Києва про яку ми згадували, не покинула вона його навіть на тлі аварії на Чорнобильській АЕС.

Надихаючись лише своєю уявою вона створила власний унікальний світ. За життя Примаченко написала приблизно 1000 картин.

Як ви бачите жінки з інвалідністю впливали і впливають на суспільні процеси, на розвиток мистецтва, на зміну печерних стереотипів про те, що хтось щось не може робити просто тому, що так звик соціум. Наявність інвалідності зовсім не означає, що у жінок і дівчат немає шляху до лідерства самореалізації, втілення мрій та амбіцій [8].

Ще один варіант проєкту, який торкається важливої теми, а саме «**жінки**

у війнах XX – XXI ст. Історичні паралелі», яка і є назвою проєкту.

Мета проєкту – дослідження аспектів та опис жіночих історій під час війни в Україні, висвітлення їх подвигів та нагород, які вони за це отримали, щоб кожен українець мав змогу дізнатися більше про своїх героїв, завдяки яким небо над їх головами може залишатися мирним [1].

Тип проєкту: навчально-дослідницький, творчий.

Термін реалізації: короткотривалий (два тижні)

Учасники проєкту: 10 – ти класники

Особистості для дослідження: Валентина Гризодубова, Олександра Шулежко, Андріана Сусак-Арехта, Тетяна Остащенко, Аліна Михайлова, Тайра, Рубаняк Оксана.

Прогнозовані результати можна переглянути за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1uxWeuWIZVJkxEHb6cRoR-y1oFtLFn1J9/view?usp=sharing> [10].

Проєкт дозволив нам зрозуміти роль жінок у війнах XX – XXI століть та виявити історичні паралелі. Порівняльний аналіз показав різні аспекти їхньої участі в різні епохи. Цей проєкт нагадує про важливість вивчення історії жіночої ролі у війнах та відзначає подвиги жінок-героїнь.

2.3 Потенціал усної історії в дослідженні жіночого досвіду

Усна історія, з її акцентом на індивідуальних свідченнях, стала революційною методикою дослідження жіночої історії. Живі інтерв'ю, записи спогадів, що охоплюють різноманітні аспекти жіночого життя - від війни та революцій до повсякденного побуту та сімейних стосунків, - дозволяють нам почути автентичні голоси жінок, які раніше були замовчані історичними наративами. Цей метод дозволяє не лише зібрати фактичні дані, але й проникнути в глибину емоційних переживань, цінностей та уявлень жінок про світ [12].

Марія Паньків, без перебільшення, стала першопрохідцем у вивченні

усної жіночої історії в Україні, заклавши фундамент для подальших досліджень наприкінці ХХ століття [23].

Піонеркою у галузі усної жіночої історії в незалежній Україні стала Галина Дацюк, журналістка та засновниця «Жіночого центру «Спадщина». Її масштабне дослідження «Усна жіноча історія: повернення», проведене на початку ХХІ століття, стало знаковим для української жіночої історії [23].

Застосовуючи феміністичний підхід до збору та аналізу усних історій, історикиня Оксана Кісь реалізувала масштабний дослідницький проєкт «Україна ХХ століття у пам'яті жінок» (2003-2007 рр.) [23].

У 2013 році відбулася знакова подія для української жіночої історії – вийшла друком книга «Незвичайні долі звичайних жінок», що стала результатом багаторічної роботи дослідницької групи під керівництвом Іроїди Винницької [23].

У липні 2024 року організація «Пост Беллум — Україна» презентувала унікальний проєкт «Хранительки пам'яті», присвячений збору та збереженню усних історій жінок, які пережили різні історичні події на Донеччині у ХХ-ХХІ століттях. У липні 2024 року організація «Пост Беллум — Україна» презентувала унікальний проєкт «Хранительки пам'яті», присвячений збору та збереженню усних історій жінок, які пережили різні історичні події на Донеччині у ХХ-ХХІ століттях [38].

Сьогодні, зростаюча кількість інтерв'ю та записів спогадів жінок свідчить про те, що усна історія стає все більш популярним і ефективним інструментом дослідження жіночого досвіду. Сучасний інформаційний простір насичений записами усних історій жінок, що підтверджує, наскільки важливим і актуальним є цей напрямок досліджень.

В ході нашого дослідження, були записані інтерв'ю та спогад з двома жительками Шепетівського району Хмельницької області:

Бунделева Віра Кононівна, 1931 року народження, жителька села Онишківці. Шепетівського району

Хмиз Марія Семенівна, 1933 року народження, жителька села Коськів,

Шепетівського району.

Матеріали дослідження розміщено на Google Sites [28]. Матеріали можна використовувати, як електронний освітній ресурс.

Складається з 4 розділів.

Розділи:

1. Інтерв'ю та запис спогадів.
2. Порівняння свідчень осіб, що народилися до 1930 року та після 1930 року в селищі Гриців.
3. Харчування місцевого населення під час Голодомору.
4. Роль жінки у важкі часи Голодомору

Приклад завдання до розділу «роль жінки у важкі часи Голодомору. Потрібно сканувати QR код, щоб перейти до сайту з матеріалом.

Завдання:

1. Прочитайте свідчення жінок про Голодомор. Як жінки описують свої страждання під час трагедії? Яку роль відігравали жінки у виживанні своїх сімей?
2. Чи можна назвати жінок, які пережили Голодомор, лише пасивними жертвами? Чому?
3. Як жінки намагалися зберегти свою людську гідність у жахливих умовах Голодомору?
4. Які риси характеру українських жінок проявилися під час трагедії?
5. Як ви думаєте, чому образ жінки часто використовується як символ Голодомору?
6. Чи є у вашій родині історії про жінок, які пережили Голодомор?

Цей електронний освітній ресурс є цінним доповненням до уроків історії

України та може допомогти учням краще зрозуміти цю трагічну подію.

Об'єднання незалежних кінематографістів BABYLON'13 випустило новий документальний фільм **«Хрещена»** із циклу **«Фортеця Маріуполь»**. В межах нашого дослідження усної історії, ми проаналізували фільм, який торкається жіночої долі та досвіду [4].

У стрічці розповідається про 70-річну медикиню полку «Азов» **Тетяну «Хрещену» Теплюк**. У минулому — медикиня війни в Афганістані та операційна сестра пологового будинку на Київщині. Також Тетяна брала активну участь у Революції гідності — допомагала пораненим, після чого поїхала до Маріуполя. Повномасштабне вторгнення «Хрещена» зустріла в оточеному Маріуполі. Разом із побратимами та посестрами жінка потрапила у російський полон, де пробула 228 днів [4].

Усна історія як метод дає можливість зафіксувати і зберегти індивідуальні голоси, які часто залишаються непоміченими в офіційних історичних наративах. Таким, інтерв'ю з Тетяною Теплюк — це не просто розповідь про її діяльність у полку «Азов», а й особисте свідцтво про виклики, які постають перед жінкою у військовому середовищі. У цьому випадку усна історія є інструментом для розуміння жіночого досвіду на війні та дає змогу дізнатися про мотиви та переживання, які можуть залишитися за межами звичай.

ВИСНОВКИ

1. Історична фемінологія обґрунтовується на концептуальних засадах, що випливають із феміністичної критики традиційної історіографії. Розвиток жіночої історії, цей напрямок почав формуватися у другій половині ХХ століття під впливом феміністичних рухів. Жіноча історія зосереджується не лише на видатних постатях, а й на досвіді пересічних жінок у сфері повсякденного життя, праці, сім'ї та громадських рухів. Традиційна історіографія, зосереджена переважно на діяннях чоловіків, має суттєві обмеження.

Патріархальні структури, що домінували в минулому, призводили до систематичного виключення або маргіналізації жіночого досвіду з історичної розповіді. Такий підхід спотворював наше розуміння минулого, оскільки ігнорував половину людства. Для подолання цих обмежень дослідження запропонувало нові підходи, зокрема феміністичну критику, гендерний та інтерсекційний аналіз. Ці підходи дозволяють розширити наше розуміння соціальних відносин та історичних процесів, враховуючи різноманітність людського досвіду. Зокрема, вони дозволяють досліджувати активну роль жінок у культурних, економічних та політичних змінах, а також їхню участь у боротьбі за рівноправність.

Для реконструкції жіночого досвіду дослідження залучило альтернативні джерела, такі як щоденники, листи, усні історії та культурні артефакти. Ці джерела дозволяють вийти за межі офіційних документів та відтворити повсякденне життя жінок, їхні думки, почуття та дії. Таким чином, ця робота підкреслює необхідність переосмислення традиційної історії та включення жіночого досвіду в історичну розповідь. Лише тоді ми зможемо отримати більш повну та об'єктивну картину минулого. 1. Жіноча історія значно збагатила історичну науку, доповнивши її новими перспективами. Включення жіночого досвіду в історичний наратив сприяло більш повному розумінню суспільного розвитку. У майбутньому потребують дослідження

досвіду інклюзії жінок з різних соціальних, етнічних та релігійних груп, що дозволяє створити більш комплексну картину історії.

2. Фемінологія в Україні розвивалася в контексті глобальних соціально-політичних змін 1990-х років, що супроводжували демократизацію та модернізацію суспільства. Ця наукова галузь зосереджена на аналізі гендерних відносин, соціальної ролі та формуванні гендерної ідентичності в історичних і сучасних контекстах.

Відзначено декілька етапів розвитку фемінології в Україні, зокрема першу хвилю (кінець 1990-х), яка фокусувалася на жіночому досвіді в історії та культурі, та сучасний період, що характеризується інтеграцією фемінології з іншими дисциплінами (соціологією, антропологією, політичними науками). Значення фемінології для суспільства проявляється через її внесок у виявлення гендерних стереотипів, дискримінації та нерівностей, що сприяє розробці нових освітніх програм і реформ соціальної політики. Виявлено основні проблеми розвитку фемінології: обмежений доступ до ресурсів, недостатня інтеграція міждисциплінарних підходів, фінансова нестача та виникає сформованих наукових шкіл.

3. Здійснивши контент-аналіз підручників для 10-11 класів на предмет відображення в них жіночого історичного досвіду. Аналіз показує, що підручники Пометун О. І. та Гупан Н. М. більш комплексно й детально висвітлюють роль жінки в історії України, розділяючи цю тему суттєвим обсягом сторінок, тем, ілюстрацій та документальних матеріалів.

Підручники Сорочинської Н. М. та Гісема О. О. акцентують на загальних історичних подіях, де роль жінок відображена менш детально і фрагментарно. Таким чином, підхід до висвітлення теми жіноцтва у підручниках змінюється, і підручники Пометун і Гупан виглядають більш сучасними у своєму розумінні до гендерного аспекту історії, що сприяє глибшому розумінню ролі жінок та їхнього внеску в історичні події України.

4. Дослідницькі технології під час вивчення історії жінок у старших класах. Організація проєктного навчання зосереджується на створенні умов, у

яких учні можуть застосовувати теоретичні знання на практиці. Одним із таких прикладів є кейс про лідерство жінок з інвалідністю, який має на меті підвищити обізнаність про виклики, з якими стикаються жінки з обмеженими можливостями.

5. Також, усноісторичні дослідження є одним з актуальних методів вивчення жіночого досвіду. А саме запис інтерв'ю та спогад з двома жительками Шепетівського району Хмельницької області та розробка методичного матеріалу. І аналіз документального фільму про 70-річну медиківку полку «Азов» Тетяну «Хрещену» Теплюк. З'ясовано, що використання дослідницьких методів дозволяє учням краще зрозуміти особливості жіночого досвіду в історії, усвідомити важливість багатогранного підходу до вивчення минулого, розвинути навички роботи з історичними джерелами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баковецька О.О. Українські жінки у війнах ХХ–ХХІ століть. *Молодий вчений*. 2021. № 3 (91).С. 52 -56..
2. Буринська І. Історичний матеріалізм та сучасні підходи в історії. Київ: Наукова думка, 2010. 278 с.
3. Буряк Л.І. Правовий статус жінки як об'єкт дослідження в українській історіографії другої половини ХІХ ст. *Український історичний журнал*. 2009. № 1. С. 190-211.
4. Вийшов новий фільм із документального циклу «Фортеця Маріуполь», присвячений 70-річній медицині полку «Азов» URL : <https://divoche.media/2024/11/11/vyuyshov-novyy-film-iz-dokumentalnoho-tyklu-fortetsia-mariupol-prysviachenyy-70-richniy-medykyni-polku-azov/> (дата звернення 11.11.2024)
5. Головка О. Культурно-історичний підхід в історичних дослідженнях. Львів: Літературна Україна, 2012. 320 с.
6. Данилова В. Феміністська історія: теоретичні основи і практика. Харків: Фоліо, 2015. 412 с.
7. Двірна К. Жіноцтво в Україні: основні проблеми історіографії та методології. *Жіночий рух в Україні: історія і сучасність: тези доповідей міжнародної наук.-метод. конф.* (Одеса, 27-29 жовтня 1994 р.). Одеська державна академія харчових технологій /ред. Г.І.Терещенко. К.: ІСДО, 1994. С. 17-18.
8. Державний стандарт профільної середньої освіти від 25 липня 2024 р. № 851 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.11.2024)
9. Жінки з інвалідністю, які змінювали світ. URL: <https://ffr.org.ua/lesya-ukrayinka-mariya-prymachenko-mariya-bashkyrtseva-zhinky-z-invalidnistyu-yaki-zminyuvaly-svit/> (дата звернення 08.11.2024).

10. Жінки у війнах XX – XXI ст. Історичні паралелі світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL <https://drive.google.com/file/d/1uxWeuWIZVJkxEHb6cRoR-y1oFtLFn1J9/view?usp=sharing> (дата звернення 08.11.2024).
11. Жіноча історія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 20.10.2024)
12. Жіноча історія: чому важливо дізнаватися про досвіди жінок минулого URL : <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/zhinky-yaki-toruyit-novi-shliachy/nevidoma-ukrainka.html> (дата звернення 01.11.2024)
13. Жіночі виміри минулого: уявлення, досвіди, репрезентації. Колективна монографія. Під науковою редакцією Оксани Кісь. Львів. 2023.
14. Іваненко С. Соціально-психологічний підхід в історії. Одеса: Астропринт, 2017. 256 с.
15. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання. 2005. № 9. 10. 7 с.
16. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І.Пометун, Н.М.Гупан. К. : УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с. : іл.
17. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І.Пометун, Н.М.Гупан. К. : УОВЦ «Оріон», 2011. 343 с. : іл.
18. Карпенко А. Аналіз джерел: методи і практики. Київ: Академічна думка, 2018. 198 с.
19. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 12 с.
20. Кісь О. Жіночі стратегії в українській політиці // Пошуки гендерної паритетності: український контекст / Під. ред. І. Грабовської. Ніжин, 2007. 121-140 с.

- 21.Кісь О. Історія крізь призму жіночого досвіду. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6282_ (дата звернення 20.10.2024)
- 22.Кісь О. Кому в Україні потрібна жіноча історія? URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/611-oksana-kis-komu-> (дата звернення 20.10.2024).
- 23.Кісь О. Усна жіноча історія як феміністський проект: західні теорії, пострадянські контексти, українські практики. *Народознавчі зошити*. 2015, № 6 (126), с. 1386–1405.
- 24.Кісь О.Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. Український історичний журнал. 2012. № 2.159-172с.
URL: https://genderindetail.org.ua/netcat_files/73/81/Zhinocha_istoriia_iak_napriamok_istorychnykh_doslidzhen_stanovlennia_feministskoi_metodologii.pdf (дата звернення 20.08.2024).
- 25.Лабур О. Радянська історіографія про «звільнення жінки» в Україні 20-30-х рр.: перетворення ідеї на догму. Сторінки історії: Збірник наукових праць. Вип. 28. К., 2009. 121-129 с.
- 26.Лисенко Н. Методи дослідницького підходу в історії. Чернівці: Букрек, 2019. 230 с.
- 27.Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ-першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст: Монографія. Чернівці Книги, 2006. 16-93 с.
- 28.Матеріали. Ехо трагедії: Голодомор 1932-1933 років у пам'яті жителів Шепетівського району URL : https://sites.google.com/d/1ZB_ZiX4jmKpEtzjH8gJDW4kQ3oxIhhiz/p/115Qbrqenq3ANLf8dYU9nh-1Vv3I7p-Qz/edit
- 29.Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2012. 128.с.

30. Мороз Ю. Цифрова історія: нові тенденції. Київ: Наукова бібліотека, 2020. 305 с.
31. Орлова Т.В. Сучасний стан історіографічного аналізу напрацювань в галузі жіночих студій українськими науковцями ХХ –початку ХХІ ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Orlova_Tetiana/Suchasnyi_stan_istoriografichnoho_analizu_napratsiuvan_v_haluzi_zhinochykh_studii.pdf (дата звернення (20.10.2024))
32. Петренко М. Глобалізація і локалізація в історичних дослідженнях. Львів: Літературна Україна, 2021. 289 с.
33. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти Наказ МОН № 1072 від 30.07.2024 року URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92714/ (дата звернення 01.11.2024)
34. Реалізація проектних технологій при вивченні історії [Електронний ресурс]. URL <https://naurok.com.ua/realizaciya-proektnih-tehnologiy-pri-vivchenni-istori-13439.html> (дата звернення 08.11.2024).
35. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 10 кл. закладів загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2018. 256 с. : іл.
36. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закладів загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2019. 219 с. Українки в історії: нові сторінки. / За ред. В. Борисенко. К. : Либідь, 2010.
37. Ходак І.В. Реалізація дослідницьких технологій на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2018. № 19-21. 3-6 с.
38. Хранительки пам'яті URL : <https://divoche.media/2024/07/01/khranytelky-ram-iati-novyy-usnoistorychnyy-proiekt-pro-dosvidy-zhinok-na-donechchyni/> (дата звернення 10.11.2024)
39. Firestone R. W., Firestone L., Catlett J. Sex and Love in Intimate Relationships. Washington, DC: American Psychological Association, 2016.

338 p.

40. Foster G., Lane D., Scott D., Hebl M., et al. An Introduction to Psychological Statistics [Электронный ресурс] / University of Missouri, St. Louis, 2018. URL: <http://surl.li/bzyqg> (дата звернення: 06.11.2024).
41. Giacomucci S. A. History of sociometry, psychodrama, group psychotherapy, and Jacob L. Moreno // *Social Work, Sociometry, and Psychodrama*. 2021. P. 31–52. DOI: 10.1007/978-981-33-6342-7_3.
42. Gómez-Gil E., Gómez A., Cañizares S., Guillamón A., et al. Clinical utility of the Bem Sex Role Inventory (BSRI) in the Spanish transsexual and nontranssexual population // *Journal of Personality Assessment*. 2018. Vol. 94, №3. 304–309 p.
43. Hartmann S., Sprenger J. Mathematics and Statistics in the Social Sciences // *The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences*. 2018. DOI: 10.4135/9781473913868.
44. Hofstede G. Masculinity and Femininity: The Taboo Dimension of National Cultures. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 2018. 255 p.
45. Joas H. The Changing Role of the Social Sciences: An Action-Theoretical Perspective // *International Sociology*. 2004. Vol. 19, №3. 301–313 p.
46. Scott J. Gender: A Useful Category of Historical Analysis // *The American Historical Review*. 1986. Vol. 91, №1. 1053–1075 p.
47. Tilly L. A. Gender, Women's History and Social History // *Social Science History*. 1989. Vol. 13, №4. 439–462 p.
48. Williams J., Best D. Measuring Sex Stereotypes: A Multination Study. Newbury Park: Sage Publications, 1990. 320 p

Виконала магістрантка
2 курсу МІ 61 групи

Коврига Л.В.

Робота допущена до захисту

Завідувач кафедри
к.і.н., доцент

Островий В.М.

Декан факультету
д.пед.н., професор

Бучківська Г.В

25 листопада 2024 р.